

UNIVERZITA KARLOVA

Filozofická fakulta

Ústav asijských studií

Oddělení koreanistiky

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Elizabeth Smetanová

Jídlo v korejském buddhismu

Food in Korean Buddhism

Praha 2019

Vedoucí práce Mgr. Marek Zemánek, M.A., Ph.D.

Poděkování:

Tímto bych chtěla poděkovat Mgr. Markovi Zemánkovi, M.A., Ph.D. za skvělé vedení při výzkumu, cenné připomínky a trpělivost, kterou mi v průběhu jeho zpracování věnoval.

Velké díky patří i mé rodině.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne .....

Bc. Elizabeth Smetanová

Klíčová slova

Jídlo, obětiny, duše, rituál, komunikace, vegetariánství, konfucianismus, buddhismus

Keywords

Food, offerings, spirits, ritual, communication, vegetarianism, Confucianism, Buddhism

Abstrakt

Tato diplomová práce se zabývá rolí jídla v korejských rituálech a mimo ně. Vychází z autorčina terénního výzkumu z let 2017 a 2019 v Jižní Koreji. V první části jsou popsány odlišná pojetí duše zemřelého v rámci konfucianismu a buddhismu. V souvislosti s buddhismem diskutuje také téma vegetariánství. Druhá část pojednává o konkrétních obětinách, přípravě a jejich odlišnosti v rámci různých klášterů. Vysvětluje také vztah mezi jídlem a jednotlivými rituálními aktéry. V neposlední řadě popisuje jídlo v rituálu samotném a po jeho skončení.

Abstract

This master's thesis deals with the role of food in Korean rituals and beyond them. It is based on the author's field research done in years 2017 and 2019 in South Korea. In the first part, different conceptions of the soul of the deceased in Confucianism and Buddhism are described. Vegetarianism is also discussed in the context of Buddhism. The second part deals with particular offerings, their preparation and differences between various temples. It also explains the relationship between the food and individual ritual actors. Last but not least it describes food in the ritual itself and after the ritual.

Obsah

1. Úvod	8
2. Vliv filozoficko-náboženských systémů	10
2.1. Oběti ve starověké Číně	10
2.2. Konfuciánské oběti	12
2.3. Buddhistické oběti	22
2.3.1. Buddhistické pojetí duše zemřelého	22
2.3.2. Nezabíjení a vegetariánství	24
2.4. Lidové představy	27
3. Jídlo v rituální praxi	28
3.1. Obětiny	28
3.1.1. Obětiny určené Buddhům a bódhisattvům <i>pulgong</i> (佛供)	28
3.1.2. Šest obětí <i>Dharmy</i> před vyobrazením Buddha	30
3.2. Kláštery	32
3.2.1. Čindžang čöngsa (地藏精舍)	33
3.2.2. Časöngsa (自性寺)	35
3.2.3. Pongwönsa (奉元寺)	35
3.2.4. Sinwönsa (新元寺)	36
3.2.5. Ostatní	36
3.3. Rituály	36
3.3.1. Emická a etická zákoutí zkoumaných rituálů	36
3.3.2. Aktéři	38
3.3.3. Přípravy	49
3.3.4. Obětování	60
4. Závěr	80
5. Bibliografie	82

1. Úvod

Když se v dnešní době v korejském kontextu nadnese téma klášterů a jídla, automaticky si většina lidí spojí tyto dvě slova s trendem klášterní kuchyně *sačchal ůmsik*, který představuje nově vynalezenou tradici a oslovuje celý svět zdravými recepty přispívajícími k lepší životosprávě.¹

Ve své diplomové práci se zabývám jídlem, které není navenek prezentovanou tradicí, ale naopak integrální složkou buddhistických rituálů. Když jsem při svém výzkumu se tímto tématem konfrontovala představitele různých klášterů, často jsem narazila na problém uvedený výše. Mnozí se domnívali, že chci studovat *sačchal ůmsik* a chtěli mě ihned odkázat na velké kláštery či specializované organizace, které se tomu věnují. Byli velice překvapení, když jsem jim vysvětlila, že mě naopak zajímá „všechno kromě *sačchalu*“. Bylo zjevné, že toto téma není běžně v centru zájmu, a při studiu sekundární literatury jsem zjistila, že i v korejském akademickém prostředí se mu věnuje jen málo pozornosti. To můj zájem o téma ještě zvýšilo.

Jelikož jsem svou bakalářskou práci zasvětila léčivým a zhoubným účinkům jídla, bylo o to lákavější pustit se, pro změnu v terénu, do zkoumání jídla v rituálech. Zúžila jsem výběr pouze na ty, které se týkají obětí konaných za zesnulé předky a záměrně opomenula široké spektrum rituálů týkajících se ostatních událostí. Líbilo se mi pojetí krmení duší a obětování jídla, protože z kulturního hlediska jde o zcela odlišnou praxi než na jakou jsem z zvyklá prostředí střední Evropy.

Vzhledem k tomu, že jsou v Koreji stále přítomné vlivy vícero náboženství a filozofických směrů, zajímalo mě, do jaké míry se tyto jejich projevy doplňují nebo překrývají v rituálním životě. V neposlední řadě mě zaujala pouhým pozorováním zřejmá důležitost a do jisté míry až pověřivost se kterou jsou do dnešní doby rituály za zesnulé příbuzné vykonávány.

Druhou zkoumanou stranou jídla byla ta mimo rituál. Uvědomila jsem si, že porozumění smyslu a roli jídla v korejském náboženství brání tendence sledovat je jen v průběhu rituálu. Rozšířila jsem své tázání o další sérii otázek a začala sledovat, co se stane s jídlem, když skončí rituál, jestli je stále viděno stejným způsobem, jak se k němu přistupuje, jestli existuje hranice mezi posvátným a profánním užitím jídla. Do této části patří také společné stolování mnichů, mnišek a laiků, a to nejen na formálních hostinách. Zúčastnila jsem se jak hostin formálních, tak neformálních návštěv restaurací v okolí klášterů i mimo ně, kde bylo servírováno například také maso. I to se stalo jedním ze zkoumaných aspektů nerituálního jídla, který se v práci snažím popsat.

---

¹ V českém akademickém prostředí se příbuznému tématu věnuje diplomová práce Evy Zvěřinové.

Zdroje mého výzkumu lze rozdělit do tří kategorií: terénní výzkum, studium sekundární literatury a primárních zdrojů buddhistické provenience, tedy rituálních manuálů a příruček. Terénní výzkum zahrnoval jak zúčastněné pozorování, rozhovory s rituálními aktéry, tak přímou účast na přípravě rituálů.

Z logistických důvodů a časově omezených příležitostí výzkum v Koreji provádět, jsem zvolila jako výchozí bod menší klášter Čidžang čongsa v provincii Jižní Čchungčchön, který je primárním místem terénního výzkumu této práce. Zde jsem měla šanci nahlédnout doslova pod pokličku a sledovat nejen jídlo v rituálním prostředí, ale i mimo něj. Díky neuvěřitelné vstřícnosti místních jsem i přes počáteční nespěšnost dokázala získat potřebné informace a následně se také zapojit do samotných příprav obětí všeho druhu. Velkou výhodou výzkumu v malém klášteře byla zejména možnost pozorovat téměř celé dění na jednom místě a také absence složité hierarchie, která ve velkých klášterech terénní výzkum znesnadňuje. Díky tomu bylo možné vést rozhovory o jídle se všemi přítomnými, ať mnichy či laiky, kteří se mě stejně tak zvědavě ptali na naše zvyky.

V pohoří Kjerong, kde se klášter Čidžang čongsa nachází, jsem několikrát navštívila známý horský klášter Sinwõnsa a i tam jsem měla štěstí na vstřícné respondenty. Naopak Tonghwasa, velký a historicky významný klášter poblíž města Tägu ve stejném pohoří, se ukázal být zcela neosobním a bylo velmi těžké bez předchozího kontaktování udělat s kýmkoliv rozhovor. Navštívila jsem také městské kláštery v Kwangdžu, Sõulu a Pusanu, ale pouze dva z nich přispěly k obohacení této práce. U ostatních nastal podobný byrokratický problém jako ve výše zmíněné Tonghwase.

Terénní deník cituji ve formě Smetanová 8.8.17, kdy jednotlivá čísla odkazují na jednotlivé kapitoly v deníku. V praktické části týkající se konkrétních rituálních sekvencí uvádím příklady ze dvou buddhistických příruček ze série studií buddhistických rituálů vydaných řádem Tchägo, *Pulgjo üsik kangnon* II. (佛教儀式各論) a *Pulgjo üsik kangnon* IV., označeny jsou zkratkou PÜSK II a PÜSK IV.

K transkripci čínských termínů užívám piyin. Korejské termíny přepisuji českou vědeckou transkripcí.

V této práci jsem se základní termín „rituál“ rozhodla záměrně používat jako obecný termín pro náboženskou rituální činnost, „obřad“ jako konkrétní strukturovanou rituální aktivitu, která se dále skládá do ceremonií a „ceremonie“ jako více méně ustálenou sekvenci obřadů, např. *Sasipku čä*. Ačkoliv by se termín dal vztáhnout také na chování pozorovatelné mimo zkoumaný sakrální prostor, soustředím se na podstatu a samotnou roli, kterou jídlo v rituálním kontextu a

mimo něj představuje. Spíše než detailní popis rituálního chování během samotného rituálu se zaměřuji na případnou změnu, kterou jídlo podstupuje a jeho percepci okolím.

2. Vliv filozoficko-náboženských systémů

2.1. Oběti ve starověké Číně

Sterckx v knize *Food, Sacrifice and Sagehood in Early China* nabízí podrobný popis rituálního chování obyvatel starověké Číny, konkrétní obětiny i rituální místa s tím spojené, které autor uvádí. Autor jednotlivé rituální chování neodděluje dle dynastií, není tedy vždy jasné, zda se to vztahuje na všechny období. Nicméně mnohé prvky, které jsou zmíněné byly následně přejaty a uchovány konfucianismem a jsou patrné do dnešní doby i v korejských rituálech spojených s obětinami.

Uvádí rituální terminologii v překladu z čínských zdrojů, které definují akt obětování následovně: „Obětovat“ znamená „dosáhnout do“, což značí, že ten, který obětuje je schopen navázat kontakt s duchy² a dušemi. Pokud je toho schopen, dosáhne něčeho, co není viditelné ani slyšitelné.“ a nebo „Obětování“ také odkazuje na „vstoupení do kontaktu s“, což znamená že následováním obětin je jeden schopen manifestovat neviditelné. Když je schopný manifestaci neviditelného pozorovat, pochopí ovládnání Nebes, duchů a duší...“³

Jídlo popisuje Sterckx jako jeden z několika smyslových nástrojů, které jsou komunikačním kanálem se sférou duchů. Ani obětování se neobešlo bez hudby a zábavy, obdobně jako bankety. Moc jídla pramenila nejen z jeho vlastní podstaty, ale záležela na způsobu, jakým tato obětina přispívala do obecné synestézie chuti, barvy a zvuku, které výjev obětování tvořili. Proces obětování zahrnoval všechny lidské smysly, šlo o směsici hudby, tance, vůně a vizuální podívané. Obětní prostor reprezentoval symbolickou arénu do které byly duchové vlákány. Sterckx dále uvádí, že obětiny jídla nebyly viděny jako posvátné díky způsobu jejich přípravy, ale proto, že byly prezentovány správným způsobem. Pouze dokonalá obětina, tedy ta, která dokázala navázat smyslový kontakt s duchy, mohla získat nárok statusu posvátného daru.⁴ V kapitole „*Offering The Tasteless*“ se dále zabývá samotnou chutí. Uvádí, že hlavní

---

² Autor v knize pracuje s termíny „ghosts“ a „spirits“, rozhodla jsem se pro tento úsek používat pouze „duchové“, pokud nejsou obě uvedená slova v jedné větě, kdy je třeba je rozlišit. Samotné slovo „duše“ si nechávám pro označení duší v buddhistickém kontextu.

³ STERCKX, Roel. *Food, Sacrifice, and Sagehood in Early China*. New York: Cambridge University Press, 2011. ISBN 1107001714, str. 112-113

⁴ STERCKX, 2011, str. 83-84

představou je lidské vnímání skutečné chuti *wei* (kor. *mi*, 味), přičemž duše operují na vyšší úrovni a jsou schopni destilovat vitální energie ukryté v obětinách, které konzumují ve formě *qi* (kor. *ki*, 氣). V případě, že jsou duše obětinami „potěšeny“ *xin* (kor. *hum*, 歆), Xu Shen tvrdí, že je to proto, že „jedí výpary“ *shen shi qi* (kor. *sin sik ki*, 神食气). Živí účastníci rituálu a nejbližší předkové mohou ocenit chuť, kterou určitý obětní pokrm nese, ale vzdálení předkové a duchové preferují nadpozemské ingredience oproti individuálním fyzickým pokrmům. Sterckx tvrdí, že duchové fungují ve světě za hranicí chutí, ve světě, kde smyslová paměť je čím dál více oddělená od lidských citů a pozemských chutí. Typická obětina tedy nespadá do sféry chutí, ale vůně nebo energie *qi*.⁵ Syrové a neuvařené obětiny mají sílu zastihnout vzdálené a neosobní duchy. Čím více je recipient důležitý, tím je zapotřebí zprostředkovat více vůně skrz obětiny. Zatímco nejbližší předky a lokální duchy lze si usmířit chutnými obětinami, vzdálení duchové a duchové s vysokým postavením reagují na stimulanty jako jsou energie *qi*, pach a vůně.⁶

Dalším prvkem, který je dodnes patrný při přípravě obětí a to i v případě těch, které jsou určené na buddhistický oltář zesnulých je důležitost neochucení. Sterckx uvádí, že pokrm, který měl moc dosáhnout až k těm nejvzdálenějším duchům byl ten pokrm, který byl nevýrazné chuti a neobsahoval ingredience, které by celek přebíjely. Věřilo se, že neutrální obětní ingredience byly nejúčinnější, jelikož měli potenciál modifikovat či se smísit se všemi ostatními chutěmi.⁷

V případě tekutin, uvádí, že voda byla považována za mocnější médium než fermentovaná lihovina a to i mimo rituální sekvence. Rituály v období dynastie Západní Zhou (西周, 1045 – 771 př.n.l.) se na rozdíl od těch konaných v době vlády Shang (商朝, 1600 – 1045 př.n.l.) soustřeďovaly na obětování jídla, což mohlo indikovat důraz na rituální formalitu, rituální čistotu a vzrůstající touhu vytyčit hranici mezi rituálem a denním životem. Alkohol zůstal v rituálech přítomný, ale mohl se stát méně významnou částí coby obětina. Dost možná se seance v opilosti, které dosavad byly způsobem komunikace s duchy staly časem méně významnými.⁸

Sterckx popisuje obětní rituály jako události, které nabízely mnoho četné metody smyslového kontaktu se světem duší. Jmenovitě čich, chuť, zvuk, vizuální projev a pohyb.

---

⁵ STERCKX, 2011, str. 85

⁶ Ibid

⁷ STERCKX, 2011, str. 86

⁸ STERCKX, 2011, str. 98

Rituální příručky často trvaly na tom, že se vykonavatelé rituálů mají snažit duchy vyhledat „jako kdyby byly již přítomné“ v naději, že tento akt poskytne prokazatelnou přítomnost duše.⁹

Od rituálních aktérů se vyžadovalo zapojení do technik, při kterých si představovali a vizualizovali virtuálně přítomné duše předků. Naaranžováním obětí a skrz liturgickou činnost a hudbu tvořili smyslové pouto s neviditelným. Sterckx tvrdí, že obětiny samotné jsou performativním nástrojem, který umožňuje věřícímu, aby se duchové mohli manifestovat v různé míře blízkosti. Takovéto rituály zahrnují vzpomínání skrz text, píseň a tanec a od věřícího požadují, aby rituální činnost konal v co nejvyšší míře mentální upřímnosti a ceremoniální korektnosti.¹⁰

Dále uvádí i poznatek o terminologii vztahující se k přivolávání, kde se rozlišuje mezi dvěma typy obětí. Těmi, které slouží k „chycení“ či nalákání duchů na obětní místo a na ty, které jsou následně prezentovány ke skutečné konzumaci duší, která byla nejprve „usazena“. V tom prvním případě šlo například o aromatické víno z černého prosa a fermentované proso s přísadkou aromatických bylin, které se věřilo, že jsou speciálními substancemi, které přitahují duchy z okolí nebo mají za následek jejich sestoupení.¹¹

Z výše zmíněného lze usoudit, že již v předmoderní době rituální prostor, obětní nádoby a obětované jídlo doprovázené hudbou a tancem měli za cíl zajistit potencionální kanál, kterým mohli věřící duchy přivolat. Věřilo se, že aktéři měli schopnost skrz sebe disciplínu, ale i s pomocí nástrojů duchy na předem určené místo přivolat a to v závislosti na tom, jak dobře obřad dokázali provést. Jednoduchost a nepřehnaná kořeněnost jídel, konzumace pachů duchy a také nutnost konat obřady s co největší upřímností je pár konkrétních příkladů, které mají tyto starodávné obětní rituály společné s těmi dnešními.

2.2. Konfuciánské oběti

Smrt uvádí do pohybu složitou rituální reakci v jakékoliv společnosti. Smuteční rituály dávají sbohem mrtvým a zároveň restrukturalizují společenskou konstelaci, která byla smrtí narušena.¹²

---

⁹ STERCKX, 2011, str. 107

¹⁰ STERCKX, 2011, str. 110

¹¹ STERCKX, 2011, str. 111

¹² DEUHLER, Martina. *The Confucian transformation of Korea: a study of society and ideology*. Cambridge (Mass.): Council on East Asian Studies, Harvard University, 1992. Harvard-Yenching Institute monograph series. ISBN 0-674-16089-4, str. 179.

Následující část věnovaná konfuciánskému vidění je záměrně okleštěna na pasáže týkající se jídla a rituálního chování během obřadu za předky, jelikož plní v práci pouze doplňkovou funkci.

Neokonfucianismus svými striktními pravidly jasně určil každý krok a vzhled zádušních rituálů. Od stanovené doby truchlení po oděv a přesné chování účastníků. Existoval základní konflikt mezi buddhistickým a konfuciánským konceptem posmrtného světa. Buddhisté své zesnulé zpopelnili v naději, že propuštění ze své fyzické existence dosáhnou ráje ihned, konfuciáni, parafrázující pasáž Konfuciova Li-ťi (禮記) interpretovali termín „pohřbít“ jako význam „uchovat *čang* (狀).“ Zatímco popel buddhistů byl rozptýlen a stal se „potravou pro ryby nebo ptáky,“ konfucián byl pohřben, aby se uchovala jeho „mind-matter“ *ki* (氣), o které se myslelo, že cirkuluje mezi živými a mrtvými. Pokud našli předci mír *an* (安) v zemi, jejich potomci najdou mír na světě.¹³

Po zavedení neokonfucianismu byl dosavadní kult zemřelého považován za „nemorální rituály *űmsa* (淫事)“ a považoval za nutné praktiky vymýtit. Jednalo se o zádušní rituály konané šamany a buddhistickými mnichy, které konfuciány velmi dráždily, jelikož jejich nový koncept nebyl přijat coby uspokojující způsob k uctění duší.¹⁴ Konfuciánský styl obřadu za předky byl nejuznávanějším aktem synovské oddanosti, jaký mohl syn pro rodiče vykonat. Psaným základem tohoto tvrzení byla pasáž z Li-ťi popisující péči o zesnulé rodiče jako prodloužení služby vykonávanou synem během jejich života. Toto byl důkaz, jak poznamenává cenzor v Análech krále Tchadžonga, že zesnulí rodiče nemohou být doopravdy považováni za mrtvé, a zmizet ve vzduchu, jak údajně tvrdili buddhisté.¹⁵

Nevykonání obřadu za zemřelé bylo považováno za důkaz nedostatečné synovské oddanosti a bylo zákonně postihnutelné. Mimo to, projevy extrémní neúcty vůči starším žijícím příbuzným ho diskvalifikovaly z provádění obřadů po jejich smrti univerzálně stanovených na 3 roky. Chování ho také vyloučilo z místa ve svatyni předků, jelikož syn, kterému chybí oddanost „nemůže jíst rituální jídlo spolu se svým otcem.“¹⁶

---

¹³ Deuchler, 1992, 197

¹⁴ Deuchler, 1992, 175.

¹⁵ Deuchler, 1992, 175

¹⁶ Deuchler, 1992, 176

Truchlení izolovalo truchlící od běžného života. Smrt znamenala znečištění a akt truchlení patřil mezi nešťastné záležitosti *hjung* (凶), které bylo třeba držet od těch příznivých *kil* (吉). Truchlící se oblékl do drsného, bezbarvého oděvu určeného k truchlení – míra drsnosti implikovala stupeň truchlení – a zdržel se konzumace masa, alkoholu a koření.¹⁷ Nejezdil na koni, neúčastnil se hlasitých zábav a zdržel se sexuálních aktivit.¹⁸

Ačkoliv měl konfucianismus silný vliv, za hranice hlavního města se dostával postupně. Ještě ke konci 15. století byly zprávy o starých zvycích, které přežily jak v ulicích hlavního města, tak mimo něj. Bohaté vesnice v zemědělských oblastech se snažily předčít jedna druhou: během noci před pohřbem rodiče se pořádaly okázalé hostiny. Rakev byla přesunuta do dočasného stanu, hrála hlasitá hudba pro „pobavení či zabavení duše *osi*“. Muži a ženy tancovali po celou noc. Extravagantní pokrmy, hlavně „olejové a medové koláčky“ *jukmilkwa*, plné talíře a velká konzumace vína. V jižních provinciích asistovali buddhističtí mniši na oslavách známých pod označením *jöng čchörja* (靈撤夜), noci odstranění duše.¹⁹

Korea disponuje velkým náboženským dědictvím, zvláště, pokud vezmeme v úvahu její homogenitu a relativně malou geografickou rozlohu. Není tedy překvapením, že Korejci tíhnou zároveň k buddhismu i konfucianismu a domácím religiózním představám, vědci souhrnně označovanými jako lidová náboženství. Ve Východní Asii je náboženský synkretismus více pravidlem než výjimkou. V Indii, za dob Buddhy, jeho následovníci též naslouchali učení sousedních tradic zatímco ve stejné chvíli následovali domácí náboženské přesvědčení a praktiky. S rozšířením buddhismu přišel do Číny a Koreje i tento systém.²⁰

Americký misionář Homer Hulbert (1863 – 1949) popsal přítomnost vícero náboženství na korejském území následovně:

In no department of Korean life is the antiquity of their civilization so clearly demonstrated as in the mosaic of religious beliefs that are held, not only by different individuals but by any single individual. We have no choice but to deal with these separately, but the reader must ever bear in mind that in every Korean mind there is a jumble of the whole; that there is no antagonism between the different cults,

---

¹⁷ Myšlenko čpavou zeleninu, po které páchne z úst, tedy česnek a cibuli. GLOMB, Vladimír a Miriam LÖWENSTEINOVÁ. *Korejská náboženství*. Praha: Togga, spol. s r.o., 2014. Dálný Východ. ISBN 978-80-7576-066-2, str. 109

¹⁸ Deuchler, 1992, 192

¹⁹ Deuchler, 1992, 202

²⁰ Zemánek, 2017, 17

however they may logically refute each other, but that they have all been shaken down together through centuries until they form sort of religious composite, from which each man selects his favourite ingredients without even ignoring the rest. Nor need any man hold exclusively to any one phase of this comprise religion. In one frame of mind he may lean toward the Buddhistic element and at another time he may revert to his ancestral fetichism. As a general thing, we may say that all-round Korean will be a Confucianist when in society, a Buddhist when he philosophies and spirit-worshipper when he is in trouble. Now, if you want to know what a man's religion is, you must watch him when he is in trouble. Then his genuine religion will come out, if he has any.²¹

Neokonfucianismus je dodnes hluboce zakořeněn v korejské kultuře, ale jeho pozůstatky nesou už o něco méně striktní podobu. První syn je stále důležitým členem rodiny, stejně jako otec, který coby hlava o všem rozhoduje, ženy se starají o děti a teplo domova a nutnost ctít předky a manželovi rodiče je neopomenutelnou záležitostí. To je jen několik příkladů, které jsou dodnes znatelné.

Z rituálního hlediska ve spojitosti se smrtí a rituálními obětinami je nejvíce viditelnou záležitostí obřad *česa* (祭祀), který je stále hojně v domácnostech vykonáván. Jeho podoba je už výrazně méně striktní, než jak ji popisuje I I Julgok v *Zásadách rozbití mladické nevědomosti Kjöngmong jogjöl* (擊蒙要訣, 1577)²²:

Kapitola šestá: Smuteční obřady

[...] dle *Rodinných obřadů* se v den oblečení smutečního roucha jí rýžový vývar, po skončení období nářku se jí neloupaná rýže (kaše z hnědé rýže) a pije voda (nejí se polévka). Nejí se ani ovoce ani zelenina, které je možné začít jíst až po prvním výročí úmrtí (pak lze jíst také polévku). Tyto obřadní předpisy by vyjma nemoci měly být vždy dodržovány. Lidé někdy konají více, než obřady předepisují a stravují se kaší po tři roky.²³

Kapitola sedmá: Obětní obřady

---

²¹ HULBERT, Homer Bezaleel. *The passing of Korea*. New York: Doubleday, Page & Company, 1909, str. 403-4

²² Učebnice pro literáty o deseti kapitolách zahrnující návod na vlastní kultivaci a mezilidské vztahy a jejich zdokonalování. Text zobrazuje implementaci konfuciánské ideologie a rituálů v praxi. GLOMB, Vladimír a LÖWENSTEINOVÁ, Miriam, 2014, str. 103

²³ GLOMB, Vladimír a LÖWENSTEINOVÁ, Miriam. 2014, 105

Oběti by se měly řídit *Rodinnými obřady*. Je nezbytné ustavit svatyni předků k uctívání předků, vybavit ji obětním polem a připravit obětní náčiní. Na to vše dohlíží hlava rodu.

[...] První den prvního měsíce o zimním slunovratu, první den každého měsíce a při úplňcích se účastníme obřadů, ve svátky předkládáme pokrmy dle daného období.

[...] U všech obětí se jedná pouze o to, aby byly řízeny s naprostou upřímností jak v citech, tak v úctě. Pokud je rodina chudá, přizpůsobíme oběti tomu, co má či nemá, pokud je obětující nemocen, zváží své síly a podle nich koná.²⁴

Opakování obřadů se řídilo podle stanovených dnů lunárního kalendáře, pokud bylo ale zapotřebí s duší komunikovat intenzivněji, mohl se obřad uskutečnit i několikrát za měsíc. Dnes se obřady provádějí uvnitř domu či bytu. Rodinné svatyně udržují pouze tradicionalistické rody.

Předepsaná pravidla pro obětní stůl *česa sang* (祭祀床) určená jako jednotlivé úkony truchlících během obřadů se mohou regionálně lišit. Stejně tak může mít jednotlivá skladba obětí regionální variace, ale rozmístění pokrmů se drží přibližně stejných pravidel. Lze je i jednoduše dohledat na internetu s důkladným popisem a vysvětlením prostření stolu.²⁵ Implikuje to záměr vzdělat veřejnost o správném vykonávání rituálů jako dříve. Existují též specializované firmy²⁶ nabízející regionální obětiny, dokonce i stoly a veškeré vybavení na konfuciánskou *česu*.

Níže přiložený obrázek ilustruje podobu takového stolu. Obětiny zvané *česu* (祭需) jsou nejen potraviny, pokrmy a tekutiny, ale také svíčky, představující světlo a vonné tyčinky, představující vůně.

---

²⁴ GLOMB, Vladimír a LÖWENSTEINOVÁ, Miriam. 2014, 109

²⁵ *Uri česa dat kehöm* [online]. 2019 [cit. 2019-12-5]. Dostupné z: https://www.woorijesa.com/acrt_phase_equation/acrt_phase_equation3.do

²⁶ *Parūn česa* [online]. 2014 [cit. 2019-12-5]. Dostupné z: http://www.bareunjesa.com/shop/shopdetail.html?branduid=1390814&xcode=001&mcode=000&scode=&type=O&sort=order&cur_code=001&GfDT=bmh%2FW15B
a *11st.co.kr* [online]. 2018 [cit. 2019-12-5]. Dostupné z: <http://www.11st.co.kr/product/SellerProductDetail.tmall?method=getSellerProductDetail&prdNo=2149165877>

(zdroj: <https://md2biz.tistory.com/241>)

Uprostřed je umístěna dřevěná tabulka se jménem zemřelého zvaná *sinwü* (神位), případně více tabulek, a hned pod ní v první řadě nudle, rýže, polévka, příbory, alkohol a *ttök*.

Druhá řada zahrnuje grilované maso a ryby *kui* a smažené rybí a masové placky *čön*. Ve třetí řadě se nachází polévky, zpravidla tři – pět a to v pořadí masová polévka *juktchang*, zeleninová polévka s tofu *sotchang*, rybí polévka *ötchang*, kuřecí *pongthchang* nebo kachní *oritchang* a *čaptchang* ze zbytků jídla. Čtvrtá řada je určena pro sušené maso a *namul*. Vpravo jsou umístěny sušené ryby a na kraji stolu napravo potom rýžový nápoj *sikhje* nebo skořicový *sudžungkwa*. Mezi nimi se nachází *pančchany* tří barev a sójová omáčka. Pátá, poslední

pomyslná řada je určena pro ovoce a sušenky *kwasil*. Sušené ovoce zleva a následně čerstvé. Na konec přijdou sušenky *yukwa*.²⁷

Rozmístění obětí se řídí i dle světových stran v pěti řadách. Západní strana je určena mužům a východní ženám. Lžíce a jídelní hůlky patří doprostřed. Rýže patří na levou stranu na Západ, polévka na Východ (*pansŏ kängdong*, 飯西羹東). Opačně než při prostírání žijícímu. Pšeničné nudle *kuksu* jsou umístěny vlevo a *ttŏk* na pravou stranu (*čwamjŏn upjong*, 左麵右餅). Grilované maso a smažené placky patří doprostřed (*čŏkčŏn čungang*, 炙羹中央). Dříve bylo maso centrálním jídlem pečeným přímo na místě kdykoliv se obětoval alkohol, dnes je ale stejně jako ostatní obětiny připraven dopředu a umístěn na stůl již jako hotový pokrm. Ve čtvrté řadě nalevo jsou sušená masa (tmavá treska, chobotnice, ušeň) a na pravé straně nasolené mořské plody *čŏtkkal* (*čwapcho uhje*, 左脯右醃). Ryby jsou umístěny na východ a masové pokrmy na západ (*ŏdong juksŏ*, 魚東肉西). Hlavy ryb směřují na Východ a ocasy na Západ (*tudong misŏ*, 頭東尾西). Červené ovoce patří na Východ, bílé na západ (*hongdong päksŏ*, 紅東白西). Ovoce a sušené plody jsou v následujícím pořadí: zprava čínské datle *täčchu*, jedlé kaštiny *pam*, kaki *kam*, hrušky, jablka (*čujul sii*, 棗栗柿梨). Ve čtvrté řadě na západ je *kimčchi*, na Východ *namul*²⁸ (*sängdong suksŏ*, 生東熟西). Suché pokrmy patří nalevo, mokré napravo (*kŏnčwa sübu*, 乾左濕右).²⁹

Nezbytností je paraván, umístěný za stolem, kde se duše mohou najíst, dvě svíčky umístěné na stole, každá na jednu světovou stranu, Západ a Východ. Před *česasang* je položen menší stoleček, kde jsou vonné tyčinky zapíchnuté v nádobce *hjangno* a mističky určené pro obětování tekutin rituálního alkoholu *čcharje džu* (茶禮酒), který nemá vysoké promile, *čchŏng džu* z rýže nebo se může objevit i korejská vodka *sodžu*.

Encyklopedie korejské lidové kultury uvádí ještě jeden typ konfuciánské *česy* zvaný *čcharjŏ* (茶禮), který se koná během dne. Encyklopedie zmiňuje, že rituál už téměř vymizel, ale přežil v podobě, která se vykonává na *Sŏllal* a *Čchusŏk*. Jde o rituál konaný během velkých

---

²⁷ *Uri česa dat kchŏm* [online]. 2019 [cit. 2019-12-10]. Dostupné z: https://www.woorijesa.com/acrt_phase_equation/acrt_phase_equation3.do

²⁸ Velmi obecný termín označující výhonky, zelené listy i bylinky a divokou zeleninu *NAVER Dictionary* [online]. 2014 [cit. 2019-12-8]. Dostupné z:

<https://ko.dict.naver.com/#/entry/koko/1843810469cb4bc0bc7a440ee577445b>

²⁹ *Uri česa dat kchŏm* [online]. 2019 [cit. 2019-12-10]. Dostupné z: https://www.woorijesa.com/acrt_phase_equation/acrt_phase_equation3.do

svátků, nebo sezónních festivalů, kdy se poctí čtyři generace předků, identických jako při *kičese*. Jednou je nabízen tradiční pálenka, obětuje se sezónní jídlo, *ttök kuk*, nudle nebo *ttöky*. Vařená rýže a polévka nejsou umístěny na rituální stůl. Naaranžování stolu vypadá téměř jako při *kičesa*. Nicméně se volá mnoho duší, tím pádem je přítomno více tabulek duší *sindžu* (神主) a obětín. Výsledkem jsou čtyři sety židlí a stolů. Pokud není dostatek místa, mohou být jednotlivé vzpomínkové rituály konány za každou generaci zvlášť počínaje tou nejstarší.

Čcharje probíhá ráno, nejsou tedy zapotřebí zapálené svíce. Stůl je prostřen s výjimkami. Grilované hovězí maso a ryby, nebo kuře *čök* (炙) jsou na jednu talíři a položeny na stůl dříve. Je to proto, že se nabízení alkoholu koná pouze jednou. Vzpomínkový rituál vykonávaný na lunární Nový rok obsahuje místo vařené rýže a polévky polévku *ttök kuk* obsahující nakrájené rýžové koláčky. Místo určené pro vařenou rýži a polévku zůstává prázdné během svátku dožinek *Čchusök* a svátku *Hansik* (寒食, slaveného čtvrtého dubna). V poslední době se ovšem vařená rýže i polévka opět na rituální stůl dávají. Sezónní pokrmy jsou připravované na *Čchusök*, společně s polévkou z kořene *taro*, hovězího masa, mořské řasy a *ttökü* zvaných *songphjön*. Na *Hansik* se připravují jako obětiny sladké rýžové koláčky s okvětními lístky a pelyňkové rýžové koláčky.³⁰

Měla jsem možnost pozorovat malý rodinný výroční rituál *kičesa* na venkově za zemřelého otce dvou mnichů z kláštera Čidžang čongsa. Ve 23:00, což je čas, kdy běžně obřad začíná, jsme se dostavili na místo konání, kde již probíhaly veškeré přípravy. Muži připravovali vnitřek místnosti, kam se duše měla přivolat. Ženy vedle v kuchyni připravovaly jídlo. Hotové pokrmy, ovoce a další obětiny skládali muži následně na stůl sami. Všimla jsem si, že rituální nádoby používané na konfuciánskou *česu*, bylo stejné jako to, které jsem viděla v kláštorech při zádušních rituálech. Synkreze náboženských praktik na korejském území se projevuje i na této rovině, kdy se používá stejné rituální nádoby při konfuciánských i buddhistických obřadech.

Přítomní, vyjma mnichů, byli formálně oblečení v obleku. Mniši byli oblečení v mnišském rouchu. Coby host bylo důležité obřad nerušit a stát mimo obřadní místnost. Společné hostiny po rituálu jsem se zúčastnit směla.

Obětní stůl byl více méně podobný výše uvedenému popisu. *Simwü* se nacházela ve středu zadní části stolku, a před ní byla umístěná miska s rýží na levé straně, mistička na alkohol uprostřed a polévka na pravé straně. Lžice a jídelní hůlky na kraji stolu vlevo. *Ttök* byl ve stejné

---

³⁰ *Encyclopedia of Korean Folk Culture* [online]. 2006 [cit. 2019-12-15]. Dostupné z: <http://folkency.nfm.go.kr/en/topic/detail/439>

úrovni a zcela v pravém rohu, stejně jako na předchozím obrázku. V druhé úrovni byly smažené a sušené ryby, ocasem natočeny na Západ, masové *čöny*, karbanátky a *čöny* bez masa s jarní cibulkou. Z důvodu nedostatečného místa na stole byly vedle *čöňů* umístěny také sušenky. Třetí řada obsahovala řasu *kim*, želé z *konjaku*³¹, *pančchan* z korejské cukety *ehobak*, zeleninovou polévku, mističku se sójovou omáčkou a sezamovými semínky, *pančchan* z lilku *kadži* a hasivky *kosari* a smažené tofu s jarní cibulkou. I na konci této řady byly sušenky. Čtvrtá řada vypadala zcela „předpisově“, jelikož zahrnovala čínské datle, kaštiny, sušené kaki, hrušky, jablka, vodní meloun, červené hroznové víno, malý cukrový meloun *čchamwä*³² a sušenky.³³

Obřad samotný byl krátký, netrval ani hodinu. Čaj naléval a obětoval jako první nejmladší syn a jako poslední z čajové misky pil nejstarší nejbližší příbuzný. Veškerá jídla byla po nakrmení duší předků rozdělena do menších mističek a servírovaná u stolku na zahrádce účastníkům hostiny. Pro každého byla připravená miska rýže a miska polévky.

Ženy, které se neúčastnily obřadu po naservírování jídla začaly s úklidem, a proto se i tentokrát hostiny účastnili pouze muži. Kvůli pozdní hodině konání obřadu nebylo vše ani zdaleka zkonsumováno. Potraviny a pokrmy byly rozděleny mezi členy rodiny, zabaleny a odneseny domů.

---

³¹ 菟藟, Zmijovec indický

³² Více o obětním ovoci popisují v části týkající se příprav.

³³ Smetanová 12.8.17

Mniši, stejně jako zbytek rodiny, jedli vše, co bylo na stole – tedy i upravené maso a smažené ryby. Dovedlo mě to k otázce, za jakých příležitostí je tedy vhodné, aby ordinovaní následovali cestu vegetariánství a jak se k tomu staví veřejnost obecně.

2.3. Buddhistické oběti

2.3.1. Buddhistické pojetí duše zemřelého

Jak již bylo zmíněno, konfucianismus a buddhismu se zásadně liší také v posmrtné představě. Zatímco konfuciáni své zesnulé pohřbívají, uctívají a na oplátku jsou jim zesnulí vždy na blízku, buddhismus odmítá existenci permanentního sebe, které se převtěluje z jednoho těla do druhého a nabízí zcela jinou perspektivu posmrtného života a s tím spojené zádušní rituály a obětiny.

Stavebním kamenem je víra v reinkarnaci po smrti člověka, která je základem nejen pro zádušní rituály, ale pro samotné chování věřících, kteří věří, že povaha jejich skutků jim následně po smrti bude moct přinést schopnost znovu zrodit, nebo nikoliv.

Rámec korejských zádušních rituálů je precizně vyjádřený v *Abhidharmakóša-bhášja* (*Abidalma kusaron*, 阿毘達磨俱舍論). Rituální funkce v základním buddhistickém kosmologickém prostředí vyjadřovalo v konceptu „nepočátečnosti“ a nekonečném znovuzrození v šesti sférách (*jukto*, 六道), tedy v peklech, sféře duchů, sféře zvířat, sféře lidských bytostí, sféře polobožských asurů a sféře bohů. Hlavním účelem rituálů je vyhnout se nižším sférám existence a zajistit nejlepší možné znovuzrození, v ideálním případě, uvědomit si „podstatu věcí“, dosáhnout nejvyššího cíle, *probuzení* (*pori*, 菩提, sans. *bódhi*), a nikdy se již znovu nezrodit. Tento cíl je v rituálech všudypřítomný (zvláště v četných kázáních za zesnulou duši). Nicméně, původní a nejzazší cíl buddhismu, probuzení, zastiňuje víra v Amitábhu a jeho ráji-podobnou Čistou zemi Sukhávátí (*kūngnak*, 極樂).

Účastníci rituálů očekávají pro duši tři kýžené výsledky: dosažení probuzení a vstupu do nirvány, znovuzrození v Čisté zemi, či alespoň přerození v „dobré“ sféře. Jinými slovy, cílem rituálu je pomoci zesnulým dostat se na lepší místo.³⁴

Doktrína uvedená v *Abhidharma kóše*, která se stala standardní pro východoasijské mahájánové buddhisty, popisuje čtyři stavy bytí během jednoho cyklu života. Předkládá představu o „mezistavu“ *čchungju* (中有 nebo *čchungŭm* 中陰, sans. *antarabháva*)

---

³⁴ Zemánek, 2017, 22

odehrávající se od momentu úmrtí (*saju*, 死有) do momentu narození nebo početí (*sängju*, 生有). Následuje moment narození (*ponju*, 本有). Smrt a narození jsou pouhými momenty (*čchalla*, 刹羅, nejkratší jednotka času), kdežto život a mezistav mají délku trvání.³⁵

I z pohledu korejských buddhistů je mezi smrtí a momentem početí časový úsek. Podle *Abhidharmakóši*, když osoba zemře, stane se „bytostí v mezistavu“. V korejštině pro ni existuje hned několik pojmenování, *kōndalbak* (健達縛, transliterace sanskrtského pojmu *ganharva* – ten, který se živí vůní), *čungju* či *rjō* (中有之旅, ten, který cestuje v mezistavu), nebo *čchungŭm sin* (中陰身, tělo mezistavu).³⁶

Abhidharma kóša poskytuje podrobný popis mezistavu bytí *gandharvy*. *Gandharva* hledá vhodné podmínky pro znovuzrození. Čas *gandharvy* v mezistavu je omezen na čtyřicet devět dnů, a tudíž se zrodila představa o období dlouhém čtyřicet devět dnů počínaje dnem úmrtí, během kterých jsou rituály vykonávány.

Čtyřiceti devítidenní období je dále rozděleno na sedm úseků po sedmi dnech. Pokud nenastanou podmínky pro znovuzrození, znovu několikrát zemře a znovu se zrodí za sedm dnů. Nejkratší doba pobytu ve stavu *gandharvy* je sedm dnů, maximální doba čtyřicet devět dnů.³⁷ V rituálním kontextu je bytost v mezistavu nazývána duší (*jōngga*, 靈駕). Při skupinových rituálech může *jōngga* zastupovat jednu či vícero duší. Každý týden je *jōngga* souzena jedním z deseti králů, který posuzuje její zásluhy.

Jōngga ovšem není jediným typem duše, se kterými se během rituálu pracuje. Během invokace duše se také vyzývají „zbloudilé“ (*kohon*, 孤魂, též nazývané jako osamocené nebo osiřelé). Jde o označení těch, kteří zemřely předčasně nebo násilnou „špatnou“ smrtí. Tento termín čínského původu byl začleněn do buddhistické tradice jako součást širšího balíčku čínských náboženských představ, a byl začleněn také do korejských lidových náboženských přesvědčení. Tyto toulavé duše jsou považovány za nebezpečné a negativní, jsou vyloučeny z rodinného kultu předků, volně se potulují a hledají jídlo a přístřešek, který jim chybí, jelikož nemají posmrtnou tabulku a nikoho, kdo by jim jídlo obětoval. Je tedy třeba pracovat i s nimi, jelikož se při invokaci *jōnggy* dostávají k obětnímu oltáři spolu s ní a je třeba i jim nabídnout jídlo, aby nezpůsobily nepříjemnosti.

---

³⁵ Zemánek, 2017, 23

³⁶ Zemánek, 2017, 23

³⁷ KU, Mirā. *Hankukinü čukŭmgwa sasipkudža*. Minsokwŏn: Sŏul, 2009. ISBN 978-89-5638-903-5, str. 23

2.3.2. Nezabíjení a vegetariánství

V dálnovýchodním kontextu buddhismu Koreje je příkazání nezabíjet živé tvory *pul salsäng kje* (不殺生戒) interpretováno jako vegetariánství a ordinovaní³⁸ se toho drží i v dnešní době. Prezентují se jako vegetariánská komunita a vyzdvihují benefity zdravé klášterní kuchyně, publikují kuchařky a zakládají instituty.³⁹

Nicméně z historického hlediska Buddhovo učení neformuluje zákaz požívání masa, pouze jeho krutý způsob získání. Tato formulace byla interpretovaná různě. Jak bylo již výše zmíněno, mniši, kteří měli v předmoderní době zakázáno pracovat, získávali jídlo darem a pokud šlo o maso, mohli zkonzumovat i to. V Koreji ovšem panuje přesvědčení, že maso do úst ordinovaných nenáleží a jak jsem při rozhovorech s Korejci zjistila, je to pro ně často i nepředstavitelná věc.⁴⁰

Během výzkumu se ukázalo, že ve skutečnosti existuje jistá subjektivní interpretace, kterou se někteří ordinovaní řídí. Je nemyslitelné a nepřipustné, aby se v rituální kuchyni nebo mezi rituálními obětinami na oltáři objevilo maso, ale mimo tyto posvátné klášterní prostory tomu tak nemusí nutně být. Přimo v klášteře jsem byla dvakrát svědkem vaření masových pokrmů na klášterním území v blízkosti Hlavní síně. Šlo o pokrm z vepřového masa *possam*⁴¹ určený pro obyvatele kláštera a jeho získání bylo zcela v souladu s pravidly, jelikož bylo obdrženo darem. Stejně tak i rybí *pančchany* a dušené pokrmy.

Kromě toho se mniši masem stravují v běžných restauracích, pokud v blízkosti kláštera mimo město, tehdy i v mnišském oblečení⁴² a v případě, že jde například o Sůl, jsou více diskrétní a šaty si převlékají, jelikož by je veřejnost mohla odsoudit a způsobit tak pokles klášterní prestiže. Společně s mnichy jsem byla takto na jídle mimo klášter, kdy na menu byly

---

³⁸ Termínem ordinovaní označuji souhrnně mnichy a mnišky, ty kteří přijali úplné sliby i novice a novicky.

³⁹ Na oficiálních stránkách řádu Čogje lze nalézt i esej vyzdvihující pozitiva vegetariánství, kde jsou uvedeny důvody nejen náboženského („Je to dobré pro naši karmu“), biologického („Dlouhá střeva jsou vhodná pro vegetariánskou stravu, krátká a tlustá pro masovou diet“), ale i ekonomického charakteru, kde stojí, že vegetariánství šetří peníze, protože je zelenina obecně levnější komoditou.
Zdroj: *Jogye Order of Korean Buddhism* [online]. 2008 [cit. 2019-12-9]. Dostupné z: http://koreanbuddhism.net/bbs/board.php?bo_table=1010&wr_id=74&sst=wr_hit&sod=asc&sop=and&page=8

⁴⁰ Syntéze diskuzí z let 2015-2019 vedených s lidmi ve věku 18-60. Ani jeden z dotázaných nedokázal připustit, že by mohlo být povoleno mnichům jíst maso, natož jej vařit na posvátném území kláštera.

⁴¹ Smetanová 16.8.17

⁴² Smetanová 10.8.17, 19.7.19

masové pokrmy, několikrát.⁴³ Mimo zkušenost v Söulu se nikdo nepřevlékal, pokud to nebylo v souvislosti s vyzvednutím ratolestí ve škole. Konzumace masa není mezi mnichy, obzvláště mladší generací, velké tabu.⁴⁴ Dávají si pozor před staršími ordinovanými, avšak mladším přiznají, pokud pijí alkohol nebo chodí večer na grilování. Ostatně některé kláštery grilují i na svém území.⁴⁵ Zdůvodňují to tím, že je nutné udržovat tělo zdravé a maso je k tomu potřeba.⁴⁶

Manželka mnicha: „My tady jíme maso normálně. Jíme vše, co chceme a používáme *osinčhã*. Ne na oltáři, ale při hostinách. Korejský buddhismus je hodně spojený s konfucianismem, a proto má hodně podobných znaků a jídelních návyků. Wönhjo taky chytil psa a maso rozdělil mezi hladovějící. “ Mnich doplňuje: „Šrí Lanka a Kambodža mají taky hostiny a maso se tam jí normálně. My tady máme zase jinou tradici.“⁴⁷

Zaměřila jsem se tedy i na internetové články týkající se tématu, abych se seznámila s diskusí, která k tématu jezení masa, která se vede v mnišské komunitě samotné. Článek ze serveru *Jönhap njusü* uvádí, že v roce 2017 se na workshopu řádu Čogje rozhořela diskuze o konzumaci masa mnichy v Koreji a v zahraničí. Vneseny byly následující připomínky a návrhy účastníků:

Jeden názor říká, že duchovní praxe tibetských mnichů je kvalitní, i přesto, že jedí maso. Korejští mniši jsou, na druhou stranu, nuceni následovat pravidla, která lze jen těžko dodržet. Další názor říká, je třeba nahlížet na *pul salsäng kje* a jezení masa jako na dvě odlišné záležitosti. Dle *vinajapitaky* (*juldžang*, 律藏) je částečná masová dieta možná. Obdobný argument říká, že tzv. pravidlo pěti čistých druhů mas, *očöngjuk* (五淨肉), konzumaci povoluje. Jde o maso zvířete, u kterého mnich neviděl a neslyšel, jak bylo zabito. Dále to, u kterého nemá důvod se domnívat, že bylo zabito pro něj, zemřelo samovolně, nebo zbytek (masa) nechaný jestřábem či orlem.⁴⁸

Na to zazněly protiargumenty, že Buddhismus na Taiwanu znovu získal respekt veřejnosti díky tomu, že dodržel pravidlo zákazu konzumace masa od roku 1965. Na světě je prosperující trend vegetariánství a buddhismus by neměl dělat krok zpět. A také, že slepice, krávy a prasata

---

⁴³ Smetanová 31.7.19, 19.7.19, 10.8.17

⁴⁴ Smetanová 12.7.19

⁴⁵ Smetanová 16.8.17

⁴⁶ Smetanová 31.7.19

⁴⁷ Smetanová 17.7.19

⁴⁸ *Digital Dictionary of Buddhism* [online]. 2002 [cit. 2019-12-20]. Dostupné z: <http://buddhism-dict.net/cgi-bin/xpr-ddb.pl?q=%E6%B7%A8%E8%82%89>

jsou chovány ve velkochovech a používá se tak více obilí na výrobu jednoho kilogramu masa. Konzumací masa je způsoben světový nedostatek potravy.

Manhã Han Jongun (1879 – 1944) byl předním zastáncem schválení konzumace masa. V úvodním předmluvě *Návrhu reformy korejského buddhismu Čosõnpulgjo jusinnon* z roku 1910, kritizuje tehdejší upadlý stav korejského buddhismu. Navrhl *táčchõ singnjuk non* (帶妻食肉論), teorii říkající, že by se buddhističtí mniši měli ženit a jíst maso. V tom smyslu, že tradice orientovaná na úspěch rozděluje buddhismus a společnost.

Nicméně se zdá, že největší korejský řád v zásadě vegetariánství nadále podporuje. V září 2015 bylo potvrzeno interní pravidlo řádu Čogje, že mnišský jídelníček bude nadále následovat tradiční způsoby a nadále se mniši budou vyhýbat konzumaci masa, vyjma případů nemoci či rekonvalescence. Toto pravidlo je dáno do kontextu buddhistického ideálu soucitu.⁴⁹

V šedesátém prvním článku ze série „*Harabõdži, pulgjo čõngmal siwõjo*“ na serveru *ibulgyo.com* přibližuje autor širší veřejnosti formou otázky pokládané vnukem a odpovědí dědečkem důvod nekonzumace masa ordinovanými velmi jednoduchou formou. Na otázku, proč by v restauraci specializované na maso lidé zírali s opovržením na buddhistického mnicha⁵⁰, když na pastora nebo kněze nikoliv reaguje tak, že vysvětluje nejdříve význam *pulsalsãng kje* a následně uvádí příklady tradic konzumace masa na Šrí Lance, v Thajsku nebo Kambodže. Vegetariánství dále zdůvodňuje tím, že se mniši obrátili k zemědělství, ze kterého primárně čerpali zeleninu a nemožností lovit a zabít tak přirozeně tihla strava k absenci masa.⁵¹ Při svém terénním výzkumu jsem pracovala s oběma tradicemi, jak s vegetariánstvím řádu Čogje, tak s jezením masa v případě řádů Tchãgo a Pomnjun.

Od konkrétní otázky o konzumaci masa v buddhistickém prostředí, se dostáváme tématu jídla v kontextu obětín.

Jõnhap njusũ [online]. 2017 [cit. 2019-12-20]. Dostupné z: <https://www.yna.co.kr/view/AKR20170814059951005>

Že jde o poměrně diskutované téma usuzuji i z počtu článků na dané téma a existence článků s příloženými fotografiemi mnichů v restauraci. *Insaitchũ* [online]. 2017 [cit. 2019-12-18]. Dostupné z: <https://www.insight.co.kr/news/118025>

a *Postshare* [online]. 2017 [cit. 2019-12-9]. Dostupné z: <http://postshare.co.kr/archives/264698>

⁵¹ *Pulgjo sinmun* [online]. 2017 [cit. 2019-12-9]. Dostupné z:

<http://www.ibulgyo.com/news/articleView.html?idxno=165586>

2.4. Lidové představy

Když jsem během výzkumu zjišťovala ovoce a jídla, která nesmí na oltáře přijít, kromě masa a alkoholu, byly vždy zmíněny také broskve *poksunga*. Hledala jsem původ tohoto nařízení a v kláštorech mi bylo často řečeno, že je to zažitý zvyk, protože duše broskve nevidí, nebo že je odpuzuje. Traduje se legenda o nesmrtelném taoistickém učenci Tong Pang-sakovi (東方朔, 160 – 93 př.n.l.), který unikal smrti právě díky tomu, že přespával pod broskvoní, jejíž plody symbolizují nesmrtelnost. Takto ho Smrt nezahlédla a nemohla z tohoto Světa odvést. Jiný zdroj uvádí, že broskev má odpuzující účinek na duše, tudíž se nesmí na obětní oltáře umístit a to i v kontextu konfuciánském.⁵²

Ucelenou odpověď v korejském kontextu poskytl až obsáhlý článek Ku Mirä, zabývající se folklorem a zádušními rituály:

Broskvoň je ovocný strom původem z Číny, považovaný od dávných dob za šamanský nejen z kvůli tomu, že má sílu odhánět zlé duchy, ale také proto, že jeho plody byly považovány za plody dlouhověkosti, které jedli taoističtí poustevníci. Její větve jsou používány k výrobě nástrojů a ostatních věcí k odehnání zlých duchů a odvrácení pohrom.

Svou pověst získala také proto, že má z pěti dřevin *omok* (五木) největší vitální sílu a na jaře kvete dříve, než začnou rašit listy. Tím se věří, že má jinovou sílu *ŭmki* (陰氣), kterou může duchy odhánět. Navíc díky svému vzhledu připomínající ženské tělo, které nese mnoho plodů a reprezentuje ženskou povahu produktivity a vitality je považována za symbol dlouhověkosti. Věřilo se, že větve rostoucí směrem na Východ mají největší sílu, jelikož Sluncem ozářená východní strana je zdrojem vzkříšení a jangová energie je plná síly.

Je tedy folklórně tabuizována a tedy nejen, že se nedává na oltář mezi obětiny, ale také se nezasazují strom v domě. Důvodem je víra v to, že když předkové chtějí navštívit dům, není jim to kvůli broskvoní umožněno a odvrátí se.

---

⁵² Pro vyhánění zlých duchů z domů se po čínském vzoru vyráběly panenky z broskvoní, a tento zvyk se udržel dodnes. *Pulgjo taimdžŭ* [online]. 2014 [cit. 2019-12-8]. Dostupné z: <https://bud1080.tistory.com/1354>

Ilustruje to starý román *Hŭngbučŏn* (興夫傳)⁵³, kde se objevuje scéna pálení uhlí a obětního oltáře s broskvemi, dvou věcí, které duše *honbäk* (魂魄) odpuzují coby vyjádření špatné úrovně synovské oddanosti.⁵⁴

Provázanost šamanských vlivů v korejské kultuře tak ukazuje společné znaky konfucianismu a buddhismu napříč různými a praktikami.

3. Jídlo v rituální praxi

3.1. Obětiny

Okamžik smrti je, jak bylo již výše zmíněno, začátkem cyklu přechodu duše z hmotného těla do mezistavu a následného znovuzrození. Je počátkem období čtyřiceti devíti dnů, během kterých pozůstali truchlí a přejí duši, aby došla dobrého znovuzrození. Zároveň i vykonáváním rituálů zvyšují svou karmickou úroveň.

Den smrti je započítáván jako první den cyklu. V závislosti na opuštění duše zemřelého z těla, je vyrobena tabulka reprezentující zemřelého v následujících rituálech. Podoba tabulky je vizuálně shodná s tabulkou užívanou při konfuciánských obřadech za zemřelé.

Zesnulí ovšem nejsou jediní, kterým je během rituálů obětováno.

3.1.1. Obětiny určené Buddhům a bódhisattvům *pulgong* (佛供)

První termín, který je v souvislosti s jídlem a rituálem třeba uvést, je *kongjang* (供養), nebo je to termín, se kterým se setkáváme nejčastěji. Jeho sémantický obsah je relativně široký a zároveň je to nejčastější rituální aktivita spojená s jídlem. Tento termín obecně označuje širokou škálu obětí a s obětinami spojených aktivit konaných během buddhistických ceremonií.

---

⁵³ *Encyclopedia of Korean Culture* [online]. 1995 [cit. 2019-12-9]. Dostupné z: <http://encykorea.aks.ac.kr/Contents/Item/E0066012>

⁵⁴ *Encyclopedia of Korean Folk Culture* [online]. 2006 [cit. 2019-12-9]. Dostupné z: <http://folkency.nfm.go.kr/kr/topic/detail/2187>

Autoři, kteří s tématem jídla a rituálu pracují, se přirozeně snaží s původem tohoto termínu vyrovnat a přinášejí různá tvrzení. *Kongjang* se obecně chápe jako dálněvýchodní ekvivalent sanskrtského kořene √*púdž*, který vidíme ve slovech *púdža* či *púdžana*, znamenajících uctívat, vyjadřovat respekt atd.⁵⁵ Korejští autoři⁵⁶ zdůrazňují též, že tento termín odkazuje výživu.

Min tvrdí, že v raném buddhismu bylo ordinovaným zakázáno vykonávat aktivity za cílem zisku. Veškeré potřebné věci k životu tak byli nuceni získávat dary od laiků. I tento akt je v sanskrtu označován termínem *púdža*, do korejštiny překládaným jako *kongjang* (供養). Sémantický obsah slova Min dává do souvislosti se slovesy *konggjöng hada* (respektovat, 恭敬-), *čondžung hada* (respektovat, uctívat, 尊重-) a *sungbä hada* (uctívat, 崇拜-), nesoucí zjednodušený význam „dát, dávat“.⁵⁷ Z buddhistické perspektivy *kongjang* pochází z úsudku, že k dosažení nejvyššího cíle buddhovství je třeba nejen kultivovat mysl, ale současně také vyživovat tělo.⁵⁸

Znak *kong* (供) znamená nabízet, obětovat. Slovo *kongjang* (供養) ale v klášterním či buddhistickém žargonu označuje i jídlo obecně a užívá se jako zdvořilá forma ekvivalentní slovu *pap*, respektive sinokorejskému *siksa* (食事). Až v klášteře jsem se poprvé setkala s užíváním termínu *kongjang* namísto *pap* v otázce: „*Kongjangül hasjössöjo?*“ Tento termín ovšem používaly především *posallim*⁵⁹ žijící mimo klášter, čímž kladly důraz na odstup, který jsme vůči sobě kvůli nízké míře důvěrnosti měly. Oproti tomu, *posallim* a ostatní žijící v klášteře společně se *samudžang*, kterou jsem vídávala často, užívaly méně formálního: „*Pap mögössöjo?*“ V případě, že ženy nevěděly, zda poslouchám, použily nejprve termín *kongjang*.

Zatímco v hinduistickém pojetí značilo *púdža* rituální obětinu pro hinduistická božstva, v buddhistickém kontextu se označení *kongjang mul* (供養物) rozšířilo i na věci denní

---

⁵⁵ *Digital Dictionary of Buddhism* [online]. 1993 [cit. 2019-12-19]. Dostupné z: <http://buddhism-dict.net/cgi-bin/xpr-ddb.pl?q=%E4%BE%9B%E9%A4%8A>
a *Digital Dictionary of Buddhism* [online]. 1993 [cit. 2019-12-19]. Dostupné z: <http://buddhism-dict.net/ddb/monier-williams/mw-09.html#09263>

⁵⁶ HONG, Yoonsik. *Kongjang: Offering and Commensalism in Korean Buddhism*. Korean Journal: Vol.31. No.1 Spring, 1991 pp.51~60. Dostupné z: https://ekoreajournal.net/issue/view_pop.htm?Idx=2724 a MIN, Sun Euy. Hanguk pulgjoürjeesö ‘mögim’ kwa ‘möküm’ü ümi: pulkong (佛供)· süng čä (僧齋)· sisik (施食) ü samčong kongjaungul čungsimüro. *Hanguk čongjo pipchjöng*. Soul: Hanguk čongjo munhwa jönguso, 2017, 32(0), 38 s. Dostupné z: <http://kiss.kstudy.com/thesis/thesis-view.asp?key=3615280>

⁵⁷ Min, 2017, 228 – 229

⁵⁸ Hong, 1991, 51

⁵⁹ *Posallim* je označení užívané pro ženy v klášteře namísto běžného oslovení jménem zakončeným na zdvořilé *-ssi*.

potřeby.⁶⁰ Základná motivací bylo tedy získávání zásluh konáním obětí, jehož objektem byla mnišská komunita. Jednalo se o čtyři fixní položky: jídlo *ŭmsik* (飲食), oblečení *ŭrju* (衣類), rituální pomůcky *wagu* (臥具) a léky *jakpchum* (藥品). Nejdůležitější položkou bylo přirozeně jídlo coby základní potřeba kromě darů jídla mnichům, byli též zváni do domů laiků. Bylo běžné, že mniši na oplátku vykonali za darujícího rituál. Tato metoda také umožnila dárcům jídla obdržet buddhistické učení a zároveň činy získat zásluhy *kongdŏk* (功德) potřebné k dosažení *probuzení*.⁶¹

3.1.2. Šest obětí *Dharmy* před vyobrazením *Buddhy*

Se vzestupem buddhismu ovšem termín *púdža* prošel významovou i obsahovou změnou. Započala výstavba pagod a soch *Buddhy*, které se začaly uctívat a vše získalo větší obřadnost a náboženský charakter.⁶² Nešlo už o pouhé položky denní potřeby určené mnichům, ale o výzdobu typu květin *kkot* (花) nebo vonných tyčinek *hjang* (香, dosl. vůně) a hudbě *ŭmak* (音樂) či tanci *mujong* (舞踊) podobnou nemateriální pohybovou činnost. Mniši začali vykonávat manuální činnosti na území kláštera, šlechty nebo krále. Spolu s tím prostřednictvím obětování nejen *Buddhovi*, který odešel do nirvány, ale i všem buddhům a bódhisattvům tří časů, se v rámci každodenní *buddhoslužby* dalších rituálů vytváří místo pro obětiny.⁶³

Od původních čtyř obětí se nabídka se vzestupem buddhismu rozšířila a buddhům a bódhisattvům se do dnešní doby obětuje tzv. *jukpŏp kongjang* (六法供養), šest obětí. Mezi šest obětí patří vonná tyčinka *hjang* (香), světlo *tŭng* (燈), ovoce *kwa* (果) nebo sušenky *kwa* či *jakkwa* (菓), rýže *mi* (米), květiny *hwa* (花) a čaj *ta* či *čcha* (茶) nebo čistá voda *čŏngsu* (淨水).

Terminologie pro šest obětí se lišila dobou i místem. Na korejském území byly rozdíly patrné ještě v dobách od konce 15. do 17. století a fixovaly se na počátku 18. století. Tehdy došlo i k ustálení symboliky, která byla jednotlivým obětinám připisována.⁶⁴

---

⁶⁰ Min, 2017, 228 – 229

⁶¹ Min, 2017, 230

⁶² Harvey, Peter. *An Introduction to Buddhism: Teachings, History and Practices*. 2nd edition. New York: Cambridge University Press, 2012. str. 237 – 247

⁶³ Min, 2017, 231

⁶⁴ Min, 2017, 231

Vonná tyčinka *hjang* (香) nese označení *hätchal hjang* (解脫香), vůně vysvobození, jelikož představuje vysvobození z utrpení prostřednictvím překonání zákalů (sans. kléša). Světlo *tűng* (燈), které symbolizuje Buddhovu pronikavou moudrost, je označováno též jako světlo poznání, *panja tűng* (sans. *pradžňá*, 般若燈). Květiny *hwa* (花) reprezentují duchovní cestu bódhisattvů, kteří se zdokonalují prostřednictvím šesti ctností (sans. páramitá) *juk paramil*⁶⁵ (六波羅密) a dalších cvičení a proto nesou též označení *manhång hwa* (萬行花). Ovoce *kwa* (果), symbolizující v buddhismu nejvyšší stupeň probuzení nese označení *porikwa* (菩提果). Rýže *mi* (米), symbol radosti získané prostřednictvím meditace je nazývána *sőnjölmi* (禪悅). čaj *čcha* (茶), reprezentující nirvánu, nese označení *kamno ta* (甘露茶).⁶⁶ Konceptu *kamno ta* se věnuji níže.

Procedura konání obětí u Nejvyššího oltáře *sang tan* (上壇) je rozdělena dle velikosti ceremonie. Základní sekvence vypadá následovně:

Věřící začíná několika poklonami a zpěvem „Buddhových praises“. Obětiny potom drží v gestu nabízení, po kterém opakují formule a zpěv sůter a modliteb.

Hong⁶⁷ tvrdí, že klanění a zpívání „Buddha’s praises“ tvoří spirituální obětinu a pozvednutím vonné tyčinky, svíček, ovoce, čaje a neuvažené rýže tvoří obětinu tělesnou. že spirituální obětina je dále rozlišena na dva typy: „verbální obětiny“ označující zpěv „Buddhových praises“ a „tělesné obětiny“ označující klanění se se sepnutými dlaněmi. Ačkoliv je Šest *Dharmových* obětí fyzickou obětinou, mohou být nazývány spirituálními, jelikož jsou během obřadu přeměněny na substanci, jejíž vůni mohou duše konzumovat.⁶⁸

Obětiny zahrnující jídlo se dělí na dvě skupiny. Jedna je určena pro Buddhu, to jsou čaj, rýže, rýžové koláčky a různé druhy ovoce. Druhá, určená pro zesnulého, obsahuje větší množství ovoce i dalších komponentů a zahrnuje i jídla podobné konfuciánské *čese* s výjimkou

---

⁶⁵ *Sat-páramitá*, šest dokonalostí zmíněných v Lotosové sůtre (*mjobőpjonhwakjőng*, 妙法蓮華經). Ctnosti které jsou rozvíjeny bódhisattvou k dokonalosti během cesty vedoucí k realizaci buddhovství. 1. *Dána páramitá* (布施波羅蜜): štědrost. 2. *Šíla páramitá* (持戒波羅蜜): ctnost, morálnost, disciplínu, 3. *Kšánti páramitá* (忍辱波羅蜜): trpělivost, toleranci, přijetí. 4. *Virja páramitá* (精進波羅蜜): energii, svědomitost, snahu. 5. *Dhjána páramitá* (禪定波羅蜜): koncentraci zaměřenou na jeden bod, rozjímání. 6. *Praňňa páramitá* (般若波羅蜜): moudrost, vhled.

⁶⁶ Min, 2017, 231 – 232

⁶⁷ Hong, 1991, 51

⁶⁸ Hong, 1991, 52

masa, vína a *osinčchä* s cílem pomoci duši k dosažení probuzení. Při návštěvě kláštera mi mnich sdělil, že pakliže forma obětování není dokonalá, nepředstavuje to velký problém, pokud je vše konáno s čistým srdcem a zcela upřímně. To stejné platí i pro nákladnost, důležité je pamatovat si datum a v rámci možností použít tolik obětí, kolik si může dotyčný dovolit.⁶⁹

Původní význam zahrnující výživu, fyzickou výživu potřebnou k meditaci, a spirituální výživu, střádání zásluh konáním dobrých skutků, lze usuzovat, že původní forma této činnosti obsahovala pouze jídlo a potřebné vonné tyčinky, svíčky, květiny a formální recitace byly přidány později k dodání atmosféry posvátnosti konání a ke zvýšení účinnosti rituálu.⁷⁰

Význam obětí *kongjang* byl zdůrazňován napříč historií buddhismu a rituály s tím spojené vznikly coby výsledek tohoto důrazu. Rituály *kongjang* jsou svou formou náboženské. Náboženské rituály, které zahrnují obětování jídla a modlitby určené Buddhovi se staly nejen neopomenutelnou náboženskou aktivitou, ale přijetím nejpropracovanějších kulturních forem se staly se nejvíce charakteristickým vyjádřením. Akt obětování vykonávaný během náboženských rituálů je ovšem považován pouze za druh *pangpchjŏn* (方便). Jde o odvozené slovo ze sanskrtského *upāja* znamenající „přistupující blíže“. Skrz nabízení obětí před oltářem Buddhy mohou obyčejní lidé přistoupit blíže k vizuální formě Probuzeného v jeho mnoha podobách. Obyčejní laici si tak mohou uvědomit aspekty jejich vlastní osobní cesty k Probuzení v korespondenci s nekonečnými formami Buddhy coby formou podmětu a objektu, které jsou k sobě navzájem přitahovány.⁷¹

3.2. Kláštery

Korejský klášter *sačchal* (寺刹), *karam* (伽藍), nebo *sawŏn* (寺院), je místo určené pro buddhistické mnichy, kteří zde žijí, učí se medítovat i vykonávat rituály a v neposlední řadě samotné rituály také vykonávat. Klášter je považován za posvátné místo a od okolního světa je odlišen svou architekturou, oblečením, mluvou i stylem života. Pro laiky je to místo, kam mohou přijít obdivovat stavby i malby, okusit místní život bez shonu a stresu, poradit se s mnichy o svých problémech či nechat se rituálně léčit, ale hlavně, rozloučit se se zesnulými příbuznými a pomoci jim se znovuzrozením.

---

⁶⁹ Smetanová 19.7.17

⁷⁰ Hong, 1991, 52

⁷¹ Hong, 1991, 57

Na území se typicky nachází brána s jedním pilířem *Ildžumun* (一柱門), brána Čtyř nebeských rytířů značící hranici klášterního prostoru *Sačchönwang mun* (四天王門), pagoda *tchap* (塔), která symbolizuje Buddhu a jeho učení, domy mnichů, síň *Dharmy pöp tang* (法堂), Hlavní síň *Täung čön* (大雄殿) s vyobrazením historického Buddhy Šákjamuniho, síň Arhatů *Nahančön* (羅漢殿), chrám zasvěcený božstvům hor *Sansin kak* (山神閣), poustevna *amdža* (庵子) a také síň ráje *Küngnak čön* (極樂殿). Počet síní je ovlivněn velikostí kláštera, přičemž velké kláštery budou zahrnovat větší počet mnišských domů a ubikací, ale také různé síně zasvěcené božstvům *čön* a účelové stavby *kwan* (館), například tzv. *tchämpül kwan* sloužící jako ubikace pro návštěvníky kláštera, který zahrnuje jak prostor na spaní, tak i na stravování a meditaci.

Hlavní síň *täung čön* je centrální stavbou, kde se konají rituály. Disponuje bohatými malbami zvenčí i zevnitř, bohatou výzdobou a oltáři. Hlavní oltář *sang tan* (上壇) je zasvěcený Buddhům a bódhisattvům. Kromě maleb jsou přítomny i sochy. Druhý oltář, *čung tan* (中壇) patří ochranným božstvům a je mu též přezdíváno *sindžung tan* (神衆壇). *Ha tan* (下壇), též *jöng tan* (靈壇) je oltář na který jsou přivolávány duše zesnulých. V rámci *ha tanu* či *jöng tanu* lze vydělit dva typy. Jednak existuje jakýsi dlouhodobý *ha tan*, kde jsou uloženy fotografie zemřelých, za které klášter v současnosti vykonává rituály. Za tímto *ha tanem* obvykle vidíme tabulky osob, za které se rituály provádějí. Na každý rituál se připravuje individuální *ha tan*, který je přichystaný pro konkrétního zesnulého, a po vykonání rituálu je opět odstrojen. Během určitých rituálů se staví i dočasný *kwanjok tan* (灌浴) sloužící pro očištění ducha.

3.2.1. Čidžang čöngsa (地藏精舍)

Klášter se nachází v provincii Jižní Čchungčchön v pohoří Kjerong na hranici dvou menších měst. Pohoří je známé pro svou mystičnost a v oblasti se tak nachází více klášterů náležící různým řádům a nespočet šamanských svatyň. Byl postaven na místě původní poustevny Čidžang am (地藏庵) v osmdesátých letech a náleží řádu ženatých mnichů *Tähan pulgjo pomjun čong* (大韓佛教法輪宗). Jméno kláštera odkazuje na bódhisattvu Čidžang (sans. Ksitigarba, 地藏), jednoho ze čtyř hlavních bódhisattvů, který má schopnost vysvobodit duše z pekla. Mnišská populaci místního kláštera tvoří pouze tři muži, otec a dva synové, přičemž v případě potřeby jsou pozváni také další mnichové, kteří na území kláštera nebydlí, ale přísluší k řádu. Laická část kláštera je zastoupena ženami, manželkami.

Centrálním místem je zde Hlavní síň *täung čön*, kde se odehrávají všechny přechodové a vzpomínkové rituály za zesnulé, na které se tento klášter specializuje. Na území jsou dále i síně *Čchönpul čön*, *Küingnak čön*, *Sansik kak*, kolumbárium, hřbitov, klášterní kavárna, domy mnichů, *tämpül kwan* a školka. *Tämpül kwan* prošel v roce 2018 velkou přestavbou a stal se moderním multifunkčním prostorem. Kromě velkého prostoru pro společné spaní disponuje také velkou kuchyní s jídelnou. Často sem jezdí z přilehlého města na krátký víkendový pobyt děti ze školy, kterých může být až sedmdesát. Je pro ně připraven nenáročný program formou her a bezmasá strava. Tento prostor slouží také na populární programy Temple stay, skrz které může široká veřejnost zakusit život v klášteře. Kuchyň se využívá při velkých narozeninových oslavách čítajících desítky lidí a při výše zmíněných akcích. V běžném provozu je centrální místností kuchyně v domě Hlavního mnicha, kde je i jídelna, kam se vejde kolem dvaceti osob. Zde se schází ráno mniši po ranní buddhoslužbě na snídani, kterou chystají *posallim*. Tento prostor slouží pro hostiny pořádané po skončení rituálů, kde se sejdou mnichové i laická veřejnost a společně pojí. Překvapilo mě, že se zde připravují i smažené rituální obětiny určené na oltáře v Hlavní síni, jelikož jsem tento prostor považovala za profánní a tedy veškeré s rituály spjaté přípravy očekávala v sakrální kuchyni nacházející se pod Hlavní síní. Z důvodů umístění druhé síně se nejstarší *posallim* rozhodla smažené pokrmy připravovat mimo, aby zabránila prostoupení zápachu ze smažení do sakrálního prostoru. Ve stejné kuchyni jsem ovšem narazila i na vařené vepřové maso a rybí pokrmy. Velká část příprav *pančchanů*, určených nejen k rituálním účelům, se vyrábí přímo na území kláštera před vstupem do kuchyně. Zde *posallim* společně dle svým receptů zpracovávají zeleninu a ve velkém venkovním hrnci také maso, které příležitostně dostane klášter darem. V truhlíkách jsou zasazeny rajčata, papriky nebo bylinky a na přilehlém políčku jsou pěstovány sladké i klasické brambory a melouny. Další kuchyň se nachází pod Hlavní síní a je určena k přípravě rituálních obětí. Nachází se v zadní části přízemí za hlavní klášterní kanceláří. Náleží k ní velká vestavěná místnost sloužící jako lednička, výtah a klasická kuchyně se sporákem, dřezem, ledničkou, rýžovarem a úložným prostorem. Zde jsou uskladněny veškeré nádoby potřebné na rituály a také rýže. Slouží k jednoduché přípravě obětí, tedy vaření polévky, rýže, aranžování ovoce, *pančchanů* a rýžových koláčků. Jsou zde uskladněny také sušenky v tubusech určené na oltář. Tento prostor mají na starost výhradně *posallim* a mnichové se příprav a následného úklidu účastní pouze v krajních případech, kdy je například málo pomocnic.

3.2.2. Časōngsa (自性寺)

Tento klášter situovaný ve středu města Kwangdžu v provincii Jižní Čolla patří k řádu Čogje *Tāhan pulgjo čogje čong* (大韓佛教曹溪宗) je vedený mniškami. Podobnost ve struktuře s klášteřem Čidžang čōngsa má díky rodinnému charakteru, jelikož Hlavní mniškou je zároveň matka druhé přítomné mnišky. Svou rozlohou se též řadí k menším a díky svému urbánnímu charakteru není navenek typický. Uvnitř jsou síně propojeny. Kuchyň je zde pouze jedna a slouží zároveň jako sakrální i profánní. Klášter se specializuje díky mladší mnišce na zádušní obřady za zemřelé děti, která je s nimi údajně schopná komunikovat. Je zde kladen velký důraz na čistotu a to i ve smyslu, že se od věřících a návštěvníků očekává striktní dodržování hygienických pravidel počínaje nošením ponožek po vstupu do síně. Zde jsem měla možnost vidět poslední den konání rituální sekvence *Sāngčōn jesu če* (生前豫修齋), který se pořádá za života věřících, kteří si tímto způsobem snaží zajistit lepší posmrtnou budoucnost a dopředu tak za sebe vykonávají rituál.

3.2.3. Pongwōnsa (奉元寺)

Nacházející se v hlavním městě Soulu je tento velký klášter centrem řádu Tchāgo *Hankuk pulgjo tchāgo čong* (韓國佛教太古宗). Byl původně postaven na místě kde se dnes rozkládá univerzita Yonsei (延世大學校) v období Tří království v roce 889 př.n.l. a přesunut v roce 1748 kde zůstal do dnes. Tento klášter je proslulý díky své specializaci na ceremonii *Jōngsan čä* (靈山齋), která je chráněna UNESCO jako nehmotné dědictví a která je symbolickým sehráním pronesení Lotosové sútry historickým Buddhou Šákjamunim na Supím vrchu. Při této příležitosti jsou vykonávány obětiny určené Buddhům a bódhisattvům. Ceremonie je pořádaná v naději, že se jak žijícím, tak zesnulým podaří dosáhnout *probuzení* a neutuchajícího míru.⁷² Díky své velikosti zaměstnává klášter mnoho mnichů, kteří žijí odděleně ve svých domech. V tomto klášteře působí mnichové i mnišky. Každý má svou klientelu a síně si k pořádání rituálů pronajímají. Není zde tedy přítomnost jedné rituální kuchyně určené pro všechny k přípravě obětí, ale každá *posallim* je chystá ve své.⁷³ V tomto klášteře jsem neměla možnost vidět rituálu, informace jsem tedy sbírala skrz dialogy s mnichem.

---

⁷² *Jōngsan čä počōnhü* [online]. 2016 [cit. 2019-12-2]. Dostupné z: <http://yeongsanjae.or.kr/?lan=pass>

⁷³ Smetanová 12.7.19

3.2.4. Sinwõnsa (新元寺)

Rozlehlý horský klášter rozkládající se na západě pohoří Kjerong v provincii Jižní Čchungčchõn náleží k řádu Čogje. Byl postaven v období Tří království a je známý je nejen díky tomu, že se rozkládá přímo v chráněné krajinné oblasti pohoří Kjerong, ale pro unikátní stavbu *Čungak tan* (中嶽壇), jejíž výstavbu sponzoroval dvůr dynastie I za účelem vykonávání obřadu *česa*.

Na území je nespočet staveb a v okolí se nachází mnoho horských poustev. Navštívila jsem tento klášter několikrát a viděla tak rituály konané za zesnulé příbuzné i určené pro štěstí při zkouškách. Funguje zde společná jídelna, kde se stravují mniši, ale i laikové jak po skončení rituálu, tak v učenou dobu, kdy se jídlo třikrát denně nabízí. Obětiny jsou ovšem chystány v separátních prostorech individuálně.

3.2.5. Ostatní

Kromě výše zmíněných jsem navštívila také klášter Donghwasu (桐華寺), který se nachází poblíž města Tãgu v provincii Severní Kjõngsang. I tento klášter patří k řádu Čogje a rozkládá se v jižní části pohoří Kjerong. Jelikož se jedná o klášter s bohatou historií a velkou rozlohou, jeho struktura je podobně jako Pongwõnsa podrobnější v tom smyslu, že na jeho území žije početná komunita. Je zde i separátní místo určená přímo na programy Temple stay a výuku klášterní kuchyně *sačchal ũmsik*, informační centrum s anglicky hovořícími zaměstnanci.

V druhém největším korejském městě Pusanu jsem též neměla na pozorování rituálů štěstí. Nicméně jsem navštívila několik klášterů a měla možnost položit pár standartních otázek přítomným mnichům a *posallim*.

3.3. Rituály

3.3.1. Emická a etická zákoutí zkoumaných rituálů

V následující části se zaměřím na stručné shrnutí vzpomínkových a přechodových rituálů a s nimi spojených obřadů s podrobnějším popisem těch, které zahrnují i potraviny. Vycházím zde primárně ze svého terénního výzkumu, který jsem prováděla v letech 2017 a 2019. V rámci svého výzkumu jsem rituály nejen pozorovala, ale měla jsem možnost se jich i účastnit. Pro zkoumanou tradici je charakteristická absence psaných zdrojů ohledně obětního jídla a jeho způsobu přípravy. Terénní výzkum je proto jediným způsobem, jak tuto tradici uchopit.

Přechodové rituály nesou mnoho znaků pohřebních, které tím mohou připomínat. Jejich rozdílnost ovšem tkví v časových, prostorových aspektech a emické terminologii.⁷⁴ Pohřební rituály se konají v bezprostřední blízkosti těla zesnulého, kdežto přechodové nikoliv.

Vzpomínkové rituály vizuálně připomínají rituály přechodové, kdy jsou oltáře bohatě nastrojeny a jídlo se obětuje stejným způsobem.

S obřady se pojí termín *čä* (齋) mající v buddhistickém kontextu komplexní význam. Označuje odlišné typy praktik vykonávaných během různých událostí. Může jít o typ očistného rituálu *pchosal* (布薩, sans. *uposadha*), především postění se, ale také o ritualizovaný polední oběd laiků nebo rituální hostinu. Je to také obecný termín komplexních náboženských ceremonií.

V korejském buddhistickém kontextu spadají přechodové rituály do kategorie přechodových rituálů *čchōndo čä* (薦度齋), které jsou vykonávány o svátcích a speciálních dnech a stejně tak i za konkrétním účelem pro neomezený počet účastníků. Sdílejí mnoho společných prvků s ceremoniemi *čä*, které jsou součástí standardních zádušních obřadů za jednu osobu. Pojem přechodových rituálů je spojen s konceptem přechodného rituálu. Přechodové rituály mohou být chápány coby „univerzální nástroje záchrany“ a věří se, že jsou schopné vyřešit téměř každý, s dušemi spojený, problém. Z tohoto důvodu, když osoba zemře a jeho duše je v mezistavu, může být s/povolána do rituálu, který jí má pomoci dostat se do lepší destinace. Pokud jde o duši, která zemřela před dlouhou dobou a její rituální patron je přesvědčen, že je nutno tento rituál vykonat, aby se duši ulevilo/ulehčilo, tehdy je stejný rituál vykonán.

Jak již bylo nastíněno výše, série sedmi přechodových obřadů začíná sedmý den po smrti a obřady jsou opakovány sedmkrát, každých sedm dnů po dobu čtyřiceti devíti dnů. Tato série obřadů se nazývá *Sasipku čä* (四十九齋, čtyřiceti devíti denní ceremonie) nebo *Čchilčchil čä* (七七齋, ceremonie sedm krát sedm dnů). V současné Koreji je forma a velikost ceremonií různorodá, od účasti pouze jednoho nebo dvou mnichů po velké venkovní ceremonie s rituální hudbou, tancem, bohatými a barevnými proprietami s mnoha/tucty rituál vykonávajícími mnichy.⁷⁵

---

⁷⁴ *emický* je popis, vycházející z kategorií a představ aktérů jednání, příslušníků daného společenství, z jejich vlastního chápání a rozlišování. Je tedy závislý na kontextu dané kultury.

⁷⁵ Zemánek 2017, 63

Existují tři základní formy této ceremonie: rituál vždy přítomných Buddhů a bódhisattv *Sangdžu kwöngong čä* (常住勸供齋), *Jöngsan čä* (靈山齋), rituál Supího vrchu (sans. *Grđhrakúta*) a rituál uctění deseti králů *Siwang karpä čä* (十王各拜). *Sasipku čä* je v současné Koreji ekvivalentem *Sangdžu kwöngong čä* (常住勸供齋). Jinými slovy, rituál konaný coby „přechodový“ za *jönggu* laického buddhisty je právě *Sangdžu kwöngong čä*. Rituál *Jöngsan čä* (靈山齋) je velké ceremonie konaná pod širým nebem doprovázená hudbou a tancem. Má sehrát scénu z Buddhova kázání na Supím vrchu, kde pronesl *Lotosovou sútru*. Rituál uctění deseti králů *Siwang karpä čä* (十王各拜) zahrnuje elementy spojené s vírou v deset králů a soud. Mezi horním a spodním oltářem se nachází Oltář deseti králů a odpovídající sútry související s deseti králi a bódhisattvou *Kšitigarbhou* (kor. *Čidžang posal*, 地藏菩薩).

Mnou zkoumané rituály spadají právě do kategorie *Sasipku čä*, potažmo tedy *Sangdžu kwöngong čä*, dále jsem zkoumala skupinové *čchöndo čä* (薦度齋) vykonávané na svátek Päkčung, který připadá na patnáctý den sedmého měsíce podle lunárního kalendáře. Dalším zkoumaným *čchöndo čä*

Letní rituál *Päkčung* (百中) souvisí s 15. dnem sedmého měsíce, kdy se koná v kláštorech. Předchází mu 49denní období, během kterého je ceremonie opakována každých sedm dní se závěrečnou ceremonií v den poslední. Lidé chodí nejen během, ale i před ceremonií do klášterní kanceláře zaplatit poplatky za zapsání zesnulých příbuzných, jejíž jména a adresy jsou spolu se jmény a adresami dotyčných napsány na modlitební kartu *čchukwön mun* (祝願文) a následně recitovány mnichem před Hlavním oltářem během denních rituálů a rituálů *Päkčung*. Spolu s kartou je připraven i rituální tabulka (*üpchä* 位牌). Ta je přilepena na velký papír a vyvěšena na permanentním oltáři zesnulých (*jöng tan*) a okolo.

3.3.2. Aktéři

V klášteře Čidžang čöngsa jsem měla možnost nejdéle zblízka pozorovat organizaci klášterní kuchyně. Díky tomu jsem byla schopná rozlišit jednotlivé role účastníků a vytvořit si **obecný** obraz, který návštěvami dalších klášterů v Jižní Koreji mé tehdejší představy o jejím fungování potvrdily nebo vyvrátily. Jelikož neexistuje žádná příručka, která by jasně definovala, jakou roli jednotlivci hrají, bylo nutné se zcela zapojit do běžného života, což právě tento menší klášter umožnil a z čehož primárně své poznatky čerpám.

a) Aktéři žijící v klášteře

Pak *posallim* je ústřední postavou hned z několika důvodů. Je nejstarší ženou, manželkou *kchŭn sŭnima* a matkou mnichů Popwŏna a Iry, má na starosti přípravu jídel na oltář a na hostiny a zajišťuje objednávky ovoce, zeleniny, *ttŏkŭ* apod. V klášteře je od samého začátku působení *kchŭn sŭnima*, nemá vyšší vzdělání ani v buddhistickém oboru a je nejrespektovanější ženou kláštera. To je dáno nejen věkem, ale hlavně zkušenostmi. Stará se o přilehlé políčko brambor, rajčat, paprik a melounů, ze kterých potom vaří pro rodinu. Mimo to, jak je v Koreji zvykem, dělá vlastní nakládanou zeleninu a různé druhy *pančchanŭ*.

Co se týče rituálního jídla, má zde hlavní slovo. Závisí na ní objednávky, ale i smažení jednotlivých pokrmů, aranžování ovoce a v neposlední řadě vzhled jídla na oltářích v Hlavní síni. Správně by se měla příprava všech obětí, tedy i smažených, odehrávat v kuchyni náležící Hlavní síni, z důvodu jejího umístění pod ní se z hygienického hlediska a možného zápachu rozhodla vše smažit v hlavní kuchyni vedlejšího domu.

Snažila jsem se zjistit jakým pravidlem se při umístování jednotlivých jídel a ovoce na oltáře řídí, ale bylo mi pouze sděleno, že se řídí tím, jak je zvyklá to za ta léta dávat. Pokud pověří jinou ženu rozmístěním obětí na oltáře, následně vše po ní zkontroluje a často také přerovná. Výše a tvar obětí opět závisí pouze na jejím úsudku, je tedy nutné pečlivě ji sledovat a zapamatovat si vzorec.

Dále organizuje a zaškoluje mladší ženy v rodině i pomocnice. Opět je vše předáváno ústní formou a nic není zaznamenáno písemně. Často místo slov paní Pak pouze pokyne, aby se dotyčná posadila a sledováním se danou věc naučila.⁷⁶ Samotných rituálů se účastní jen zřídka, je zastoupená někým z kanceláře, zatímco sama připravuje pokrmy určené na hostinu po skončení rituálu v druhé kuchyni umístěné v domě vedle Hlavní síně.

Byla jsem svědkem hostin, obědů, večeří a společně jsme též byly na několika jídlech mimo klášter, kde bylo přítomné maso nebo ryby. Dialogem s paní Pak jsem se dozvěděla, že její postoj k masu je zcela pozitivní a z hlediska zdraví je maso nezbytnou složkou potravy. Sama maso přímo připravuje v hlavní kuchyni nebo na dvorku. Ačkoliv by maso a smažené rituální pokrmy neměly být připravovány ve stejné kuchyni, pro paní Pak to nepředstavuje problém a jelikož se jedná o interní informaci, nikdo kromě pomocnic o tom neví.

---

⁷⁶ Smetanová 2017

Pak *posallim* připravuje každé ráno snídani pro *kchŭn sŭnima* a hosty, případně pomocnice. Snídaně se vždy skládá z rýže, často obsahující fazole ječmen, polévky a čtyři až pět *pančchanŭ*. V létě je výběr opravdu velký a kromě *kimčchi* jsem měla možnost ochutnat i následující nakládanou zeleninu: bílou ředkev *mu*, kořen lotosu *jŏngŭn*, kořen pazvonku kopinatého *tŏdŏk*, listy perily křovité *kkänip*, asijský špenát *sikŭmdži*.

Na stole se objevily i malé ančovičky⁷⁷, smažené brambory v těstíčku, vaječná omeleta *kjeranmari*, smažená řasa *kimkui*, *pančchan* z *řapikŭ batátŭ*, napařovaná brokolice, mrkev a květák, saláty s jogurtovou zálivkou, *čŏn* se zeleninou, čerstvé červené a žluté papriky a korejské zelené čili papričky *kočchu*, želé ze žaludové mouky *totchorimuk*, orestované černé fazole *kchŏngdžaban*. Polévku *tŏndžangkuk* na více způsobů, kdy domácí sójová pasta byla velmi uleželá, tedy i výrazná chuťově a velmi tmavá, ve vývaru byla buď řasa *mijŏk* nebo listy jiné rostliny. Další polévkou je sezónní výluh s výhonky klíčků mungo, bramborová polévka skládající se pouze z brambor a polévku z „připálené“ rýže zvané *nurungdži*.

Byla jsem překvapená, že na to, jak často se v klášteře připravuje tofu určené na rituály, na stole jsem se s ním setkala jen velmi zřídka.

Tato zdánlivě nenápadná paní má tedy zcela jedinečnou a zásadní roli ve fungování klášteře, jelikož se stará o chod dvou kuchyní, zásoby, s jídlem spojenou část obřadů a ženskou část klášteře, kdy její slovo má největší váhu a přitom pochází z řad laiků. Tento typ lze pozorovat napříč kláštéry jak ve městech, tak na vesnicích, kdy ústřední roli ať už v mužském nebo ženském klášteře zastává právě nejstarší žena bez buddhisticky zaměřeného vyššího vzdělání.⁷⁸

Ženský klášter Časŏngsa v Kwangžu

Matka ordinované mnišky zde hraje roli hlavní mnišky *kchŭn sŭnim* v ženském klášteře. Veškeré přípravy a aranžování dělá v tomto případě jiná *posal* a další dvě mají na starosti asistenci při rituálech, kdy instruuji ostatní, nalévají atd. Hlavní slovo zde má *kchŭn sŭnim*, která se ovšem také do příprav zapojuje, nezávisí ovšem celé pouze na ní.

---

⁷⁷ Smetanová 9.8.17

⁷⁸ Vyvozují tak z informací o *posallim* získaných návštěvou v kláštěrech Sinwŏnsa, Pongwŏnsa a Časŏngsa. (Smetanová 2017, 2019)

Kláster Sinwönsa v Kongdžu

Jelikož se klášter rozkládá na větším území, žije zde proto velká mnišská komunita. Systém je podobný menším klášterům s tím rozdílem, že je zde více mnichů, kteří mají každý svou hlavní *posallim* zajišťující v domě vše potřebné a samozřejmě také přípravu obětí a rituálních prostorů. Proto se třeba vzhled obětí může lišit, jelikož předávané tradice jsou rodina od rodiny jiné, ve většině případů bývají ale téměř identické.⁷⁹

Kláster Pongwönsa v Söulu

Hlavní *posal* jsou opět z laické části obyvatelstva. Mnich Kjöngwön mi při popisování kláštera také vysvětloval jeho systém, kde každý mnich má svou kancelář do které přicházejí zájemci o konzultace nebo objednat rituál a kterou většinou vede právě hlavní *posallim*, v jeho případě matka. Ta se zároveň stará i o vše potřebné mimo rituály. Připravuje obětiny, ale pokud jde o rituál větších rozměrů nebo jen výrobu *pančchanů*, často jí přicházejí na pomoc *posallim*, které nežijí přímo v klášteře. Její nástupkyní by se měla stát mnichova manželka, která ačkoliv není s klášterem spjata, než bude nutné matky místo zastoupit, přestěhuje se do kláštera a matka ji vše potřebné naučí.⁸⁰

Kláster Čidžang čöngsa

Kchün sünim je hlavní a nejstarší mnich kláštera, hlava rodiny a významná postava pohoří Kjerong, kam se vydal a poté založil na místě poustevny dnešní klášter Čidžang čöngsa. Pravidelně vykonává ranní a večerní buddhoslužbu *jebul* (禮佛). Rituálů v Hlavní síni se za mé přítomnosti účastnil pokud šlo o velké, nebo na vyžádání. 2017 jsem tak byla svědkem rituálu *Kubjöng sisik*, který vykonával pouze on. Často navštěvuje klášteru náležící zařízení pro staré a nemohoucí, kde s lidmi rozpráví a tráví čas, snaží se jim odchod rozpravami ulehčit. Taktéž v roce 2017 jsem měla možnost společně zařízením projít a být svědkem toho, jaký pozitivní dopad jeho přítomnost má.

Coby nejstarší mnich má podobně jako paní Pak slovo v klášteře s tím rozdílem, že to platí pro rituály. V kuchyni nemá moc a ani ve skladbě obětí, přípravě a jejich rozmístění nemá pravomoc cokoliv namítat. Tvrdí, že by příprava všech obětí měla být prováděna jen v kuchyni pod Hlavní síní, ale jelikož má vše na starosti paní Pak, bude to dle jejího uvážení. A jídlem přijde do styku pouze ráno při první buddhoslužbě, kdy obětuje první uvařenou rýži toho dne a

---

⁷⁹ Smetanová 15.8.17

⁸⁰ Smetanová 12.7.19

následně už mimo rituální kontext u snídaně, obědu a večeře. Stejně jako paní Pak stále preferuje tradiční jídlo a společně jsme tak byli v roce 2017 v restauraci specializující se na tofu, ale jindy se obědů nebo večeří kdy jsme jeli mimo klášter neúčastnil. V létě 2019 byla v červenci pořádána každoroční velká narozeninová oslava, kdy se připravovaly také masové pokrmy. *Mijŏk kuk*, tradiční korejská polévka s řasou, která se připravuje speciálně na narozeniny, obsahovala i hovězí maso.

Formálně nyní povinnosti *kchŏn sŏnima* převzal jeho nejstarší syn Popwŏn čudži, který má taktéž velký vliv v okolí a podobně silný *kult osobnosti*. Studoval buddhismus na univerzitě Tongguk, je velmi aktivní v zahraničních misích v rozvojových zemích v Asii, pořádá poznávací výlety po Evropě a sám s rodinou cestuje po Světě.

Po dostudování se vrátil do svého rodiště, kde se zapojil do života v klášteře a následně převzal hlavní pozici po svém otci. Taktéž se v kuchyni nikterak neangažuje, nevaří a ani nepřipravuje nic v kuchyni pod Hlavní síní. Může pomáhat s těžkými podnosy ovoce, ale to jen v krajním případě kdy není poblíž dostatek pomocníků. Jeho role v klášteře je spojena s rituály, poradenstvím a celkově organizací duchovních praktik.

V roce 2017 jsme se po velkém obřadu, kterého se účastnili i mniši nežijící v tomto klášteře, přítomné *posallim* a další účastníci (muži) odebrali do nedaleké restaurace, která se specializuje na čínské jídlo. Na menu byly nudle s tmavou omáčkou a vepřovým masem *čadžangmjŏn*, vepřové maso v těstíčku se zeleninou v omáčce *tchangsujujok*, smažené masové taštičky *mandu* a obalované kuřecí kousky v pálivém těstíčku *kkanpchungki*.⁸¹

Společně s Pak *posallim* a celou rodinou jsme jedli další netradiční jídlo v hlavní kuchyni v roce 2017. Šlo o sýrovou pizzu se šunkou, *ttŏkbŏkki*⁸² a opět *mandu*.⁸³

Mladší syn Pak *posallim*, Ira, je taktéž mnich. Na rozdíl od mnicha Popwŏna studoval v Indii, kam se i nadále vrací. Oba dva vykonávají rituály a v nepřítomnosti staršího bratra ho mnich Ira plně zastupuje. Nedávno převzal společně s manželkou organizaci programu Temple stay, kterému se v klášteře plně věnuje. Na rozdíl od ostatních mužů v rodině se jeho role týká i jídla a to právě ve spojitosti s Temple stay, kdy účastníky seznamuje s mnišským formalizovaným stolováním *paru kongjang* (鉢盂供養).

---

⁸¹ Smetanová 10.8.17

⁸² *ttŏky* v pálivé omáčce

⁸³ Smetanová 17.8.17

Při mé návštěvě kláštera v roce 2019 byl Popwŏn čudži nepřítomný a formálně ho zastupoval. Společně s jeho manželkou jsme byli na obědě a večeři mimo klášter. První oběd byly nudle *kuksu*, na které jsme jeli i s ostatními *posallim*, které ten den přišly na návštěvu do kláštera. O pár dní později jsme jeli do malé restaurace v evropském stylu, kde jsme jedli Evropou inspirovaná jídla jako jsou italské těstoviny s mušlemi, rizoto se šunkou a krevetami, salát a slaný závin s medem a gorgonzolou.⁸⁴

Manželky mnichů Popwŏna a Iry pomáhají Pak *posallim* v kuchyních a zajišťují k tomu ještě chod svých domácností. Obě se vše učily právě od tchyně, která jim předala i znalosti o přípravách rituálních pokrmů. Manželka Popwŏna čudži má primárně na starost přílehlou klášterní školku, ale zároveň pomáhá také s přípravou *pančchanů*. V její nepřítomnosti ji zastupuje manželka Iry, která se stará o klášterní kancelář i o organizaci Temple stay, kdy vaří a zajišťuje v *tchämpchül kwanu* vše potřebné.

Když přijeli dva hosté na jednodenní Temple stay,⁸⁵ připravila korejskou večeři s *pančchany*, a rýži s kari omáčkou. Nešlo tedy o žádnou typickou klášterní kuchyni jakou jsem očekávala, ale o běžnou domácí. Mezi *pančchany* byly kromě *kimčchi* i cuketa *áhobak* a lilek *kadži* nakrájené na kolečka a osmažené, chobotnička se zeleninou a krabí tyčinkou a zbylé buchtičky, které jsme s jejím nejmladším synem pekly odpoledne podle českého receptu. Místo tvarohu jsme použili žervé a marmeládu. Buchty se podávaly i k čaji dříve toho odpoledne přítomným *posallim*, kterým chutnaly.⁸⁶

b) Aktéři žijící mimo klášter

Do kláštera během dne přijde mnoho lidí. Ať už jde o potencionální klienty, kteří si přišli klášter prohlédnout, účastníky rituálů, turisty, zaměstnance, přátele, příbuzné nebo pomocníky, každý se nějakým způsobem do klášterního života zapojí.

Samudžang, postarší žena, která má na starost kancelář a organizačně vše ohledně zajišťování rituálů je též z laické části obyvatelstva a vše se naučila praxí od Pak *posallim*, pracuje v klášteře přes 30 let. Dříve měla na starosti organizaci okolo Temple stay, který nyní připadá

	manželce	mnicha	Iry.
--	----------	--------	------

---

⁸⁴ Smetanová 19.7.19

⁸⁵ Smetanová 20.7.19

⁸⁶ Smetanová 20.7.19

V případě, že je naplánovaný rituál hned z rána, společně s Pak *posallim* začne aranžovat ovoce a příslušné obětiny. Vaří polévku a připravuje konvice s rituální tekutinou. V hlavní síni poté uklízí a umisťuje vše na patřičné místo. Figuruje i během rituálu, kdy organizuje účastníky a vysvětluje jim jednotlivé úkony a manipuluje s jídlem. Stojí u obětního oltáře a dohlíží na to, aby se vše vykonávalo správně. Kromě příprav má na starosti následný úklid místnosti a jídel po skončení rituálu. Vše je nutno dát do krabic pro rodinu, něco málo zůstane klášteru, a nádobí je opět třeba poslat výtahem do kuchyně pod Hlavní síni, kde ho umyje a roztřídí.

I její pohled na maso je podobný jako Pak *posallim*, tedy pozitivní. Dle jejích slov je třeba maso konzumovat pro zachování zdraví a přísunu živin.⁸⁷

Když jsem byla v klášteře v létě 2019, zastupoval ji v nepřítomnosti jeden muž, nepředstavili jsme se, pomáhal s přípravou ovoce a rozmisťováním, byla ovšem vidět jeho nezkušenost jelikož ho Pak *posallim* opravovala a během rituálu také příliš brzy začal s jistými úkony, kdy ho pokáral *Kchün sūnim*. Nestaral se ovšem o kancelář, usuzuji tedy, že bylo pouze potřeba pomoci fyzicky.

Pomocnice *posallim* jsou většinou vdané ženy středního až pokročilejšího věku žijící v okolí kláštera a přilehlých městech. V klášteře Čidžang čöngsa jsem se v letech 2015, 2017 a 2019 setkala s řadou *posallim*, které mne ihned přijaly mezi sebe. Zde věk nebo jazykové omezení vůbec roli nehraje, kdo chce pomáhat, nebo se přidat k činnostem je vítaný.

Některé *posallim* dochází do kláštera každý den. Pak *posallim* s nimi vaří a připravuje potřebné *pančchany*, připravují rituální obětiny, společně zajišťují hostiny po skončení rituálu a tráví společně čas. Nejčastěji jsem se setkala s *imo*⁸⁸, postarší obyvatelkou vesnice, která nemá rodinu a kvůli mentální zaostalosti se o ni Pak *posallim* stará jako o vlastní mladší sestru. *Imo* chodí každé ráno do kláštera na snídani a následně zůstává pomáhat s rituálním i nerituálním jídlem. Obřadů samotných se ovšem neúčastní.

Některé *posallim* pochází i z řad příbuzných, přátel rodiny a často s sebou přináší ovoce, zeleninu nebo nějaké jídlo z domova. Střídají se podle typu příležitosti návštěvy. Při konání přechodového rituálu za rodinné příslušníky, kdy se dostaví s předstihem i dvou dnů a pomáhají s přípravami a výzdobou Hlavní síně⁸⁹. Po obědě sedávají v kanceláři pod Hlavní síní všechny

---

⁸⁷ Smetanová 11.8.17

⁸⁸ 姨母, označení pro tetu z matčiny strany. Užíváno místo *posallim*, více familiární označení.

⁸⁹ Smetanová 21.7.2019

ženy společně a pokud zrovna něco nepřipravují, dávají si čaj a povídají si. S čajem, který jsem očekávala přítomný vždy a všude během pobytu v klášteře Čidžang čöngsa, jsem se setkala právě v prostoru pod Hlavní síní po obědě, když *posallim* přinesly svoje zásoby. Ačkoliv je v klášteře oblíbená a hojně podávaná káva, byly to právě tyto postarší ženy, které mne s místní čajovou preferencí seznámily. Dozvěděla jsem se, že upřednostňují čaj pchu-er *poi čcha* a hojně také pijí čaj ze sušených květů aksamitníku *sőkwan* *čcha*, který dostala jsem darem přímo z klášterních zásob⁹⁰. V hlavní kuchyni je šuplík s instantní kávou, kterou hosté i obyvatelé kláštera rádi pijí.⁹¹ Co se týče rituálních příprav, často se právě *posallim* a někdy i mniši společně zapojují do vyrábění dekorací před velkým rituálem, například skládání postav *čön* (錢) ze dvou dílů z papíru s buddhistickým motivem, které mají dekorativní význam a po skončení rituály jsou spáleny.⁹²

Z hlediska genderu lze z výše uvedeného vyvodit, že koncept, kdy ženy se starají o jídlo je korejské kultuře vlastní napříč rituály a to ať už se jedná o konfuciánské nebo buddhistické. Zkušenosti a tradice jsou předávány ústně starší ženou, laičkou.

Návštěvníci přichází do kláštera nejčastěji o víkendu. Díky klášterní kavárně⁹³ se návštěvnost a délka pobytu zde prodloužila o desítky minut. Klienti, kteří chtějí objednat obřad nebo ho už mají objednaný se často objeví před samotným konáním i několikrát. Ženy se velmi často zapojují do příprav rituálu, což jim je umožněno. Den před konáním velkého obřadu za zemřelou matku se její dvě dcery zapojily do kláštera dva dny před jeho konáním, a to od rána do pozdního odpoledne. Pomáhaly jsme všechny Pak *posallim* na políčku s vodními melouny plít plevel.⁹⁴ Následujícího dne se aranžování jídla a ovoce určené na jejich obřad v kuchyni

---

⁹⁰ Smetanová 17.7.2019

⁹¹ Na návštěvě v klášteře Pongwönsa byla v kanceláři velká nádoba s instantní kávou a v místnosti vedle v ledniče chlazené syčené nápoje. Mnich mi sdělil, že káva je populární a její příprava rychlá. Také, že v horkých měsících čaj preferují návštěvníci jen zřídka a celkový zájem o čaj je v klášttech spojen s čajovými rituály a meditací. Smetanová 12.7.19

⁹² Smetanová 18.7.19

⁹³ V případě kláštera Čidžang čöngsa.

⁹⁴ Smetanová 16.7.19

pod Hlavní síní zhostily taktéž.⁹⁵ Podle slov mnichů Iry existuje také možnost vykonávání rituálů bez fyzické přítomnosti klienta. Pokud se nemohou obřadu zúčastnit, nabízí jim klášter přímý přenos nebo záznam z kamer instalovaných v Hlavní síní.⁹⁶

Poté, co obřad skončí se zpravidla všichni účastníci odeberou do hlavní kuchyně, kde je *posallim* připravená hostina. Hostiny, kterých jsem se účastnila zahrnovaly klášteru zbylé *ttōky* a ovoce z *jōng tanu*, především melouny a hroznové víno, ale také *pančchany* hasivku, klíčky a cuketu z klášterních zásob⁹⁷. Dále polévku *mijōk*, saláty a řadu pokrmů, které se konzumují k rýži. Byly to nejen nudle ze sladkých brambor *tangmjōn* se zeleninou, ale další spařená nebo nakládaná zelenina, řasa *kim* a *čōny*. Kromě vegetariánských jídel se objevily i talíře s rybími chody. Dušená makrela *kođūngō čorim*, sašimi z rejnoka *hongō mučchim* a dušený rejnok *hongō čorim*.⁹⁸

Zcela odlišnou zkušenost jsem měla v kláštorech Sinwōnsa a Časōngsa, kde byla jídla striktně vegetariánského charakteru a kde dle slov místních *posallim* se na území kláštera nekonzumují ani ryby.⁹⁹

---

⁹⁵ Smetanová 17.7.19

⁹⁶ Smetanová 19.7.19

⁹⁷ Smetanová 10.8.17

⁹⁸ Smetanová 17.7.19

⁹⁹ Smetanová 15.7.2019

Rejnok a makrela podávané na hostině (Smetanová 17.7.19)

Ačkoliv v kláštorech samotných se maso nebo ryby oficiálně nekonzumují, na území v těsné blízkosti klášterů jsou často malé restaurace, které už masové pokrmy servírovat mohou, jelikož nenáleží do komplexu a nespádají pod klášterní správu. Většinou se nachází pod kopcem či na úpatí hor, s dostatečným odstupem od posvátného klášterního prostoru.¹⁰⁰

---

¹⁰⁰ Smetanová 15.8.17 Sinwõnsa a Smetanová 24.7.19 Tonghwasu

Neopomenutelnou roli mají v dnešní době bezesporu zahraniční návštěvníci. Kláštery profitují z Temple stay programů a s tím spojených aktivit z oblasti buddhistické kuchyně *sačchal ũmsik*, coby zdravého trendu ve stravování, který je populární nejen mezi Korejci samotnými. Kláštery mají pro tyto aktivity vyhraněné speciální prostory, kde nejen vyučují základy klášterní kuchyně a nabízí možnost vyzkoušet si i tradiční *paru kongjang*. Mimo to se zaměřují na čajové obřady *ta sŏn* spojené buď s rozmluvou s mnichem nebo meditací.¹⁰¹ Zpravidla jsou ale tyto programy striktně odděleny od běžných aktivit kláštera a často probíhají pouze o víkendu. Ve spojitosti s tímto trendem vzniklo v Sŏulu i *Korean Temple Food Culture Experience Center Hanguk sačchal ũmsik munhwačchehŏm kwan*, kde se nachází restaurace, tematická knihovna a modely buddhistických pokrmů s podrobným popisem.¹⁰² *Sačchal ũmsik* nebyl předmětem mého výzkumu a nebude blíže v této práci rozebírán.

Návštěvnost přináší klášterům nejen peníze, ale také prestiž, jelikož se mohou následně chlubit tím, že je o ně zájem i ze strany cizinců. To vše se dá aplikovat také na menší kláštery, jako je právě Čidžang čŏngsa, kde návštěvy cizinců jsou vítány. Zde ovšem hraje velkou roli jazyková vybavenost obou stran, kdy se doslova otevře více dveří v případě schopnosti cizince dorozumět se korejsky. To mohu demonstrovat osobní zkušeností, kdy v době mého pobytu v klášteře přijeli na jednodenní Temple stay dva muži z firmy sídlící v Sŏulu, Američan a jeho postarší korejský kolega, který mu po dobu pobytu tlumočil.¹⁰³ Večeřelo i snídalo se v *temple kwanu* a rozmlouvalo v klášterní kavárně. Jídlo bylo odlišné, od toho, co ráno připravuje Pak *posallim* a také neměli přístup do všech částí kláštera.¹⁰⁴ Oproti tomu jsem mohla, díky doktoru Zemánkovi, který se s místní komunitou důvěrně zná a dlouhou dobu zde dělal svůj výzkum, pomáhat nejen v hlavní kuchyni, ale také při přípravě obřadů. Stejně tak při rozhovorech s mnichy a *posallim* jsem zaznamenala jistou důvěrnost a větší otevřenost díky čemuž jsem byla schopná pozorovat dění z větší blízkosti než by mi typický Temple stay dovolil. Věřím, že zde svou roli hrají faktor konexe, ale schopnost dorozumět se zde ovšem považuji jako jednu z nejzásadnějších. Zvědavost totiž panovala na obou stranách a *posallim* často v hlavní kuchyni vyzvíдалy, jak se u nás připravují různá jídla a znát postupy. Podobnou zkušenost jsem měla i

---

¹⁰¹ *Templestay* [online]. 2016 [cit. 2019-12-8]. Dostupné z: <https://eng.templestay.com/page-templestay-program.asp>

¹⁰² *Korea Temple Food* [online]. 2014 [cit. 2019-12-8]. Dostupné z: <http://m.koreatemplefood.com/education>

¹⁰³ Smetanová 20.7.19

¹⁰⁴ Klášterní kanceláře, kuchyně nebo hlavní kuchyně a jídelny.

v kláštorech Sinwönsa, kdy jsem i bez jakékoliv konexe s místním klášteřem byla schopná vést důvěrnější rozhovor v roce 2017 s O *posallim* v kuchyni a v roce 2019 v klášteře Wölbongsa v Pusanu, kde navzdory tomu, že byl přítomný mnich znepokojen mou přítomností, on i *posallim* mi rádi klášter ukázaly a udělali rozhovor o jídle a obřadech.¹⁰⁵

Kláštery jsou destinací také školních zájezdů, kdy pobyt mimo město v klidné přírodě má mít pozitivní účinky na psychiku studentů. Může jít až o 70 dětí, Temple stay má různou dobu trvání, často je jednodenní a dle slov *posallim*, jelikož se strava nebude skládat z masa, děti toho příliš nesní.¹⁰⁶

3.3.3. Přípravy

3.3.3.1. V klášterní kuchyni

Příprava jídla¹⁰⁷ zpravidla začíná již den před konáním samotného rituálu, kdy je třeba doobjednat dostatečné množství ovoce, zeleniny a objednat *ttöky*¹⁰⁸. Každý klášter má svého ověřeného lokálního **dodavatele**. Existují firmy¹⁰⁹, které se specializují na celé rituální sety, jejichž nabídka má lokální rozdíly v surovinách i po vizuální stránce, tyto firmy ovšem nabízejí jídla konfuciánského charakteru a kláštery si zakládají na tom, že vše potřebné na obětní oltáře připravují *posallim* a jejich pomocnice přímo v klášterních kuchyních. Je to hlavně proto, že pokrmy neobsahují maso a tudíž samotná příprava zahrnuje méně pokrmů.

Je těžké přesně určit minimální počet druhů ovoce, které je na obřad potřeba, ale s určitostí lze tvrdit, že maximální počet je limitován velikostí oltáře ducha, *jöng tan*. Stejně tak i konkrétní druhy. Vždy záleží na dostupnosti ovoce v dané lokalitě, velikosti a nákladnosti obřadu. Čím větší a nákladnější, tím bude přítomno více všeho. Analogicky bude více obřadníků, výzdoby a v neposlední řadě jídla.

---

¹⁰⁵ Smetanová 23.7.19

¹⁰⁶ Smetanová 21.7.19

¹⁰⁷ Níže uvedený popis je syntézou rituální praxe zaznamenané během terénního výzkumu v období 2017 a 2019 (Smetanová 17, 19)

¹⁰⁸ Rýžové koláčky

¹⁰⁹ *Bareunjesa.com* [online]. 2014 [cit. 2019-12-3]. Dostupné z:

http://www.bareunjesa.com/shop/shopdetail.html?branduid=1390814&xcode=001&mcode=000&scode=&type=O&sort=order&cur_code=001&GfDT=bmh%2FW15B

a *11st.co.kr* [online]. 2018 [cit. 2019-12-3]. Dostupné z:

<http://www.11st.co.kr/product/SellerProductDetail.tmall?method=getSellerProductDetail&prdNo=2149165877>

0303-1B (95.6.26 개정) (공급받는 자용) 귀하

NO. 50 K10

사업자 등록번호 572-10-00159

상호 경천위떡방앗간 정김영통

사업장지 충남공주시계룡면신원사로137

사업태 제조업 (종류) 고추, 떡, 가루

작성년월일 2019.8.6. W 320. —

공급대가총액 비고

월일	품목	수량	단가	공급대가(금액)
	저냐 2			20. —
	수박	1B		20. —
	인삼	1B		35. —
	포도	1B		10. —
				85. —
	비유			225. —
				5. —
				7
합 계				W 320. —

부가가치세법규칙 25조규정에 위 금액을 영수(청구)함. 275. —

금액을 영수(청구)함.

영수증 (공급받는 자용) 귀하

NO. 308-90-61483

사업자 등록번호 대한상회 임진순

상호 충남논산시화지동 47-1

사업장지 도.소매 (종류) 과일

작성년월일 2019.8.6. W 44100. —

공급대가총액 비고

월일	품목	수량	단가	공급대가(금액)
	사과	1x	40	40
	포도	1x	55	55
	참외	1x	35	35
	호박	1x	35	35
	포도	3x	20	60
	수박	3x	15	45
	비유	1x	280	280
	기타	1x	180	180
	자주	2x	30	60
				44100
합 계				W 44100. —

금액을 영수(청구)함.

Účtenky z kláštera Čidzagčöngsa za *ttöky* a ovoce

49재 재 비용

구분	금액
초재~7재	550만원
초재, 49재(7재)	300만원
49재(7재)	250만원
영산재	1,500만원이상
반혼재	50만원(7*7재를 안 하실 경우)
시다림(입관, 발인), (장지)	30만원-서울.경기분당(그외지역 : 50만원)
준비물(관육세트, 초, 향)	9만원

Informace o cenách nejsou běžně dostupné na webových stránkách klášterů. Výjimkou je výše vložená fotografie z kláštera Pongŭnsa¹¹⁰. Objevit se mohou na neoficiálních stránkách nebo blogu,¹¹¹ ale reálná cena je zpravidla sdělována při návštěvě kanceláře kláštera.¹¹²

Na oltářích nikdy nechybí banány, vodní melouny a jablka, v létě také hroznové víno. Dále se tam vyskytují korejské hrušky, rajčata, pitahaya, žluté cukrové melouny *čhamwäm*¹¹³ cukrové melouny *mellon*, mango, kaki, mandarinky, pomeranče, třešně, ananas nebo kiwi.

Je nepřipustné na oltář umístit broskve kvůli zmíněnému odpuzujícímu efektu, který na duše mají.

Ovoce je skládáno na sebe do výšky, každé patro je odděleno velkým plastovým talířem, který zajišťuje stabilitu. U velkých obřadů jsou použity dva vodní melouny k vytvoření vyššího

¹¹⁰ *Bongeunsa.org* [online]. 2014 [cit. 2019-12-3]. Dostupné z: www.bongeunsa.org:90/common/common.do?jsp_path=user/event/rites

¹¹¹ *NAVER Blog* [online]. 2019 [cit. 2019-12-3]. Dostupné z: <http://blog.naver.com/PostView.nhn?blogId=fmfaith&logNo=221447457282&categoryNo=1&parentCategoryNo=0&viewDate=20191203&postListTopCurrentPage=1&from=search>

¹¹² Smetanová 15.9.17

¹¹³ *Cucumis melo var. Makuwa*

sloupce a to tak, že jsou seříznuty, zasazeny do držáku. Ananasy mohou být položeny třeba na podnos s banány. Přípravy zpravidla začínají časně z rána, kdy je třeba vše naaranžovat, ale pokud jde o obřad větších rozměrů, je možné jej nachystat už večer a umístit do Hlavní síně. Aby ovoce, zejména melouny nevypadly z podstavců, mohou být ve spodní části seříznuty. Některé kláštery skládají ovoce na sebe do pyramid, jiné staví kulaté ovoce do výšky a slepují je izolepou¹¹⁴, aby tvar zůstal neměnný. Neexistuje přesně dané pravidlo, podle kterého je třeba je aranžovat, ale tradičně jsou skládány na sebe jako na konfuciánskou *česu*.

Ttōky jsou doručeny čerstvé ráno před obřadem rovnou z výroby, jelikož jejich trvanlivost je krátká a jsou určeny k přímé spotřebě po obřadu. Jsou okamžitě vybaleny a naaranžovány. Běžně jsou přítomny tři až čtyři druhy lišící se nejen tvarem, velikostí, ale i příchutí. Na oltáři vždy najdeme tzv. *česa ttōk*, tedy dva typy velkých nenaporcovaných čtvercových plátů, bílý se sušeným ovocem a zelený obalený ve fazolové mouce. Dalším typem *ttōku* jsou plněné *songpchjōn* a práškem z černého sezamu posypané *čchapssal ttōk*. Spolu s nimi je doručen čerstvý *jaksik* ze sladké rýže se sušeným ovocem a nasekanými ořechy.

Stejně čerstvé musí být i ostatní pokrmy – smažení tofu a placky. V jednom z klášterů, kde jsem prováděla terénní výzkum, došlo v minulosti ke konfliktní situaci, kdy někdo podal na místním úřadě stížnost, že se v daném klášteře nepoužívají čerstvé *čony*, ale několik dní předem nasmažené a zchlazené.¹¹⁵

Tyto obětiny se smaží na rostlinném, často fazolovém, oleji. Nijak se neochucují a to hned ze dvou důvodů. Nejsou určeny pro přímou spotřebu truchlících a mají si zachovat svou přirozenou vůni, kterou se duše zemřelých nakrmí. Zaznamenala jsem tři typy placek *čon* a to bramborové, z batátů a s kořenem lotosu. Zatímco brambory se používají celoročně, batátové *čony* se připravují především na podzim a v zimě. Taktéž s lotosovými plackami se setkáváme celoročně, protože se používají mražené nebo chlazené kořeny. K *čonům* se připravuje do malé mističky sójová omáčka. Jak je v korejské jídelní kultuře zvykem, smažené pokrmy se do omáčky namáčejí a následně konzumují.

Kromě smažených jídel se ráno připravuje polévka *tōndžang kuk*, která stejně jako tofu a *čony*, slouží pouze k rituálním účelům a ne k přímé spotřebě.¹¹⁶ Polévka se skládá z pitné vody, nakrájeného tofu a bílé ředkve, mořské řasy čepelatky (*tasima*) a občas i jidášova ucha¹¹⁷. Také

---

¹¹⁴ Klášter Pongwōnsa, Sól, 2015.

¹¹⁵ Smetanová 10.8.17

¹¹⁶ Dle slov *samudžang* se duchové stravují pouze touto polévkou, Smetanová 9.8.17

¹¹⁷ Smetanová 9.8.17

se nechucuje. Projde krátce varem a poté se přelije do misky s víkem a odnese do ohříváče, aby zůstala do obřadu teplá. Obdobně jako styl aranžování ovoce, také složení polévky se mění klášter od kláštera. V klášteře Sinwönsa jsem zaznamenala při jednom obřadu pouze čínské zeli, ozdobně vykrojenou mrkev, bílou ředkev a tofu.¹¹⁸

Rýže, taktéž připravená v klášterní kuchyni, je z rýžovaru v misce s víčkem umístěna vedle polévky.

Obětní rýže nepochází ze zásob kláštera, ze kterých se připravuje rýže ke konzumaci. Při terénním výzkumu v klášteře, který je výše zmíněný v souvislosti s konfliktem ohledně čerstvosti pokrmů jsem zaznamenala analogický přístup k rýži, kdy rýže, která by měla být ze své podstaty ta nejlepší, ve skutečnosti nesplňuje základní hygienické podmínky skladování potravin. Byla uskladněna ve špinavém pytlí v klášterní kuchyni pod Hlavní síní a obsahovala dokonce i hmyz. Na dotaz, jestli je takovýto přístup možný jsem mi bylo řečeno, že rýže není určena pro přímou konzumaci, ale pouze „na oltář“.

Další připravovanou kategorií obětí je už dopředu hotový *namul*. Ten není třeba tepelně upravovat a je rovnou servírován z nádob v lednici na talířky. Patří sem korejská cuketa *ähobak*, výhonky klíčků mungo *kchong namul* nebo kapradina hasivka *kosari* a nakládaný lilek *kadži*.

Sušenky *kwadža*, různobarevné, zabalené i nezabalené, jsou do tubusů pečlivě aranžovány v ideálním případě před každým rituálem, ale jelikož jde o poměrně zdoluhavou činnost, některé kláštery kupují již hotové tubusy, které zůstávají na oltáři a opakovaně se používají po několik měsíců. Sušenky se nekonzumují.

Čaj, zelený nebo ječný, se uvaří do velké konvice, a i ten je určený jen pro duše, nikoliv živé přítomné. Přesto, že rituální texty¹¹⁹ mluví o čaji a označují ho pod názvem *ta* (茶), hraje roli čaje čistá voda, která se během rituálu promění. Pozorovala jsem také různé zdroje vody, které se v kláštorech užívají. Zatímco v Čidžang čöngse byla užitá voda z kohoutku, která se již dále nefiltrovala, v klášteře Časöngsa byla voda nejprve napuštěna do filtrovací konvice a až následně přefiltrovaná (čistá) se nalila do konvice určené pro rituální nalévání. Analogickou roli hraje v některých rituálech mléko, kdy se v rámci příprav pouze nalije z krabice do příslušné

---

¹¹⁸ Smetanová 17.8.17

¹¹⁹ PÜSK II, 2001

nádoby. V klášteře Sinwõnsa mi *posal* řekla, že vodu na rituály upřednostňují z výdejníků vody.¹²⁰

Výše uvedený seznam můžeme považovat za standardní, který mohou rozšířit další položky, pokud je přinesou truchlíci. Jak mne v Sõulu poučil mnich Kjõngwõn při návštěvě klášteřa Pongwõnsa, podmínkou je, že nesmí jít o žádný zapáchající pokrm a z hygienického hlediska by mělo jít o pečlivě zabalenou věc. Konkrétně krabice oblíbených sušenek, láhev alkoholu¹²¹, proteinové drinky či zabalené makronky a podobné pochutiny. Po uplynutí období truchlení, někdy rovnou po skončení rituálu, si je opět truchlíci odnesou, mniši s nimi, zejména alkoholem nemanipulují, ani si je, dle mnichových slov, údajně nenechávají.

Všechny obětiny musí být umístěny na patřičné rituální nádoby. V kuchyni pod Hlavní síní je uskladněno hned několik typů, které se liší materiálním i barevným provedením. Jejich použití záleží na velikosti a typu obřadu a hlavně i síních, kde na nich bude obětováno. Vzhledem se od toho, které je používáno při konfuciánské *čese* příliš neliší. Konfuciánská *česa* obsahuje tradičně nádoby vyrobené ze dřeva, tmavě nalakované, ke koupi jsou ale i moderní nerezové soupravy.¹²² A právě tyto nerezové soupravy jsou v síních buddhistických klášteřů k vidění nejčastěji. V některých klášteřech se používají i jednoduché plastové talíře, které slouží k oddělování jednotlivých pater ovoce, kdežto malé a velké podstavce, misky a mističky z nerezů nebo dřeva jsou určeny přímo na obětiny. Nádoby se liší i podle toho, na který oltář, případně na jakou jeho část, je určeno.

Blíže jsem měla možnost nahlédnout a důkladně nádoby prozkoumat pouze v rituální kuchyni v Čidžang čõngse. Tam jsem viděla na nízké skřínce podél zdi jednotlivé nerezové misky a podnosy vystavené a rozdělené podle síní, ke kterým náleží. Jednotlivá místa byla nadepsaná štítky, aby se omylem nádobí nezaměnilo. Dřevěné byly umístěny na druhé straně kuchyně a pečlivě zabalené a zakryté. Pod miskami a podstavci byly umístěny hrnky, menší hrnečky, které sloužily k mimo mimo rituálním účelům, vedle nich rituální mističky na polévku

---

¹²⁰ Smetanová 15.8.17

¹²¹ Nestandardní položka, nezaznamenala jsem během výzkumu, mnich to pouze popsal

¹²² *Coupang* [online]. Sõul, 2018 [cit. 2019-12-1]. Dostupné z: <https://m.coupang.com/np/search?q=%EC%A0%9C%EC%82%AC%EA%B7%B8%EB%A6%87&channel=relate>

a rýži a menší podstavce na *pančchany*. Sláma ke speciálním rituálním účelům byla umístěna taktéž na tomto místě.

Nerezové nádobí se lišilo kromě velikosti také barvou. První set ve stříbrné barvě obsahoval nádoby na neuvařenou rýži, které se nazývají *sängmi kūrūt*, někdy přezdíváné také *ssalpulgi* (米佛器). Existují tři druhy: malá a velká *sängmi* a *sinsängmi*, která má po stranách dvě malé úchytky. V kuchyni jsem narazila pouze malou a velkou *sängmi*. Vedle byly umístěny podstavce určené na vzpomínkový rituál *kičesa* (忌祭祀). Na místě určeném pro nádobí pro síně *Sansin kak* a *Kūnnak čön* bylo prázdko. Zlaté nerezové nádobí byly určené pro oltář *sindžung tan* v síni *Čchönpul čön* a ostatní oltáře v síni *Čchonpul čön*. Stejně tak i na oltář pro Ochranná božstva v Hlavní síni byly pod nálepkou *Täung čön sindžung tan* označeny další zlaté podnosy střední velikosti a pod nálepkou *Täung čön* podnosy velké. Zlaté nádoby určené na obětování uvařené rýže Buddhovi *pap pul ki* (佛器, nebo *ttuk köng pul ki*) byly uschovány samostatně v krabici obdobně jako nádoby na rituální tekutinu *ta*, zvané *taki* (茶器) nebo *multa ki* (茶器, občas také *tal ki*, *oksu*). Obě uvedené nádoby mají víčko *ttuk köng* a jsou obětovány na oltářích ochranným božstvům a buddhům.

Oproti tomu, v klášteře Sinwönsa jsem si všimla, že nádobí určené dané místnosti je vždy uloženo přímo tam, a ne v kuchyni, jako je tomu jinde. Je to z toho důvodu, že se mniši v místnostech střídají a je praktičtější, pokud se nádobí různě nepřenáší.¹²³

Terénní výzkumy jsem prováděla v Söulu, provinciích Jižní Čchungčchön, Čolla (Kwangdžu), a Kjöngsang (Tägu). Ve složení obětí se téměř neprojevuje regionalita a sezónnost potravin, liší se pouze tvar a kvalita uspořádání. Je paradoxní, že například v regionu, který se specializuje na produkci jahod, se jahody na oltář nedostanou. Naopak, ze skladby obětí vidíme, že velká část nepochází původem z Koreje, ale je importována, například z Vietnamu.

Jak jsem již zmínila, neexistuje předepsaná forma, která by určovala skladbu obětí. Každá *posal*, která je za oltáře zodpovědná připravuje obětiny na základě předané tradice daného místa s minimální invencí. Důraz je kladen na rozmanitost, což ústí v užívání ovoce, které nepochází z regionu a jejich pořadí na oltáři se řídí pouze jejich estetickou stránkou. Vzhled a skladba ovšem bývají vesměs velmi podobné, jelikož jistá nepsaná tradice existuje.

---

¹²³ Smetanová 15.8.17

a) V Hlavní síni

Jakmile je vše připraveno, odnese se ovoce a jídlo do Hlavní síně. V případě kláštera Čidžang čongsa, která má klášterní kuchyni přímo pod Hlavní síní, se naloží do výtahu a pošle do síně přímo.

Ženy následně rozmístí ovoce a rýžové koláčky na oltáře. Před buddhy a bódhisattvy na oltář *Sang tan* přijdou rajčata, banány, pomeranče, cukrové melouny, hroznové víno, jeden ananas a jeden vodní meloun, sezamové *čchapssal ttök* a *jaksik*, uvařená rýže a čaj v mističkách s víčky. Samozřejmostí je zapálení dvou svíček a vonné tyčinky (očistění prostoru). Na oltář náležící Ochranným božstvům *sindžung tan*, též nazývaný *čung tan*, je umístěno stejné ovoce vyjma rajčat, koláčky a rýže, s tím rozdílem, že kusů ovoce je nepatrně méně, taktéž jsou zapáleny svíčky a pronesena mantra s ukloněním se. Oltář umístěný v pravé části, zasvěcený třem bódhisattvům, zůstával často v klášteře Čidžang čongsa prázdný a pouze se na něm zapálily svíčky a vonné tyčinky. Nicméně při velkých rituálech sem byly umístěny *ttöky*. Mnich Ira tvrdí, že i na tomto oltáři jsou obětiny vždy přítomny, z pobytů z let 2017 a 2019 jsem je na tomto místě zahlédla pouze jednou. Dohledat doklady o tom, co a kdy se zde obětuje se mi bohužel nepodařilo. V horských klášterech, například v klášteře Sinwönsa, který se taktéž nachází v pohoří Kjeröng, se také umísťuje ovoce i rýže s čajem před oltář náležící *Sansin* (山神), duchu hor.

Na oltář *jöng tan* je umístěno jídla nejvíce. Zde je zajímavé sledovat jednotlivé lokální tradice při rozmísťování ovoce a dalších komponentů. Nejstarší *posallim*, nebo jí přímo zastupující žena, totiž určují, jak bude oltář s obětinami vypadat. Neexistují předepsané normy, které ovoce se má kde nacházet, proto se řídí estetickým dojmem – vodní melouny nebo ananasy nebudou dominovat uprostřed, ale budou na krajích, kombinace musí barevně ladit, apod. Nedá se říci, že by každý klášter měl jiný oltář, jistá uniformita samozřejmě platí i zde, ovšem není předepsané pořadí jednotlivých plodů.

Oltář se skládá z více úrovní – na nejvyšší úrovni je podstavec s portrétem zesnulého *jöngčöng* (影幀), před ním, v dřevěném rámečku na speciálním papíru, napsané jméno a datum úmrtí zesnulého (*üpchä*, 位牌) a po obou stranách jsou barevné květinové dekorace. Květiny jsou i na dalších podstavcích vedle oltáře zprava i zleva. V případě konání velkého a honosného rituálu, může být ovoce umístěno i vedle květin, nikdy však na zem. Po obou stranách *üpchä* bývají položeny *ttöky* a *jaksik*. Může sem přijít také ovoce, pokud není dostatek místa. Ovoce jinak běžně přijde na nižší úroveň oltáře, kam se podnosy s ovocem, které je naskládáno do

vysokých pater, často až do poloviny úrovně fotografie na vyšší úrovni oltáře umisťují. Před ovocem jsou umístěny *pančchany*, *čöny*, polévka, rýže a sójová omáčka. Jídelní hůlky i lžice přijdou na tuto úroveň též. Dvě svíčky a vonné tyčinky patří na menší stoleček před oltář. *Tagi* a *čchöngsu* jsou na menším tácu napravo od stolečku.

Jak jsem vypožorovala, je možné vyměnit pozici ovoce a *pančchanů* s *čöny*, nikoliv však *üpchä*.

Před dlouhodobým *jöng tanem*, který bývá nedaleko, se prostírá v případě, že se koná rituál skupinový. Tehdy jsou také umístěny rýže, *ta*, *pančchany* a *čöny* před tento oltář, ovšem s tím rozdílem, že je toho méně. Zde se jedná o nepatrnou část toho, co je na dočasném *jöng tanu*. Samozřejmě jsou i lžička a jídelní hůlky.

To, že se jednotlivé komponenty (mimo *jukpöp kongjang*) liší, potvrdila i návštěva kláštera Časöngsa, kde se kromě filtrované vody obětuje kravské mléko a jeden konkrétní druh sušenek složený z vícero obilovin.¹²⁴ Tyto dvě netradiční položky jsou určeny pro zesnulé děti, nenarozená miminka a speciálně pro zárodky usmrcené potratem. Mniška tuto tradici vysvětluje svou schopností komunikovat se zesnulými dětmi od svých desíti let, jejichž duše si mléko poslední roky žádají, když ji během spánku navštěvují a zjevují se jí ve své poslední podobě

¹²⁴ Smetanová 13.8.17

před pohřbem. Vedle mléka si žádají výše zmíněné sušenky, které mají dle jejích slov v oblibě. Jde o starší typ sušenek skládající se převážně z obilovin lepených medem. Podle toho mniška určuje věk duší, jelikož jde o nyní spíše nemoderní pochutinu, jedná se o duše, které zde setrvaly již mnoho let. Ty, které zahynuly potratem údajně závistivě sledují obřady za narozené a zemřelé děti a přejí si, aby i ony byly stejně tak chovány v náručí coby donošené děti. Kromě výše zmíněných sušenek se zde obětují také další, dětmi oblíbené, sladkosti a oříšky.

Při návštěvě tohoto kláštera jsem mimo jiné zjistila, že mezi ovocem, které je zde obětováno jsou i broskve. Byly přítomné jak na oltáři před Buddhou, tak před ochrannými božstvy.

Na *jöng tanu* bylo ovoce, které už mělo vrchní část odřezané pro jednodušší pozdější manipulaci při krmení hladových duší, umístěno před smažené *čöny* a rýži, sušenky byly též v popředí a po krajích byly umístěny misky se sušenými čínskými datlemi *täčchu*, jedlými

kaštany *pam* a sušenými kakaem *kam* po levé straně a dýňovými semínky *hobakssi*, arašídy *ttangkchöng* a jádru vlašských ořechů *hodu* na pravé straně. Mléko bylo nejen nalité v mističce, ale na oltáři byly umístěné i otevřené krabice mléka. Na stejné úrovni byly také bankovky.

Tato skladba mi připomněla konfuciánskou *česu*, kterou jsem viděla noc předtím.

Ve větších klášterech jsem se často setkala s balenou vodu v plastových lahvích a sáčky nebo pytle s rýží. Mnich Kjöngwön mi vysvětlil, že jde o rýži obětovanou buddhům. V některých případech byla rýže zakoupená mimo klášter a přinesená na oltáře buddhů a ochranných božstev, jindy, a to zejména v klášterech velkých rozměrů, šlo o zakoupené položky z klášterního obchodu se suvenýry, kde již prodávají sáčky i pytle různých rozměrů, dle toho ceny, určené právě k tomuto účelu.¹²⁵ Ty jsou možné obětovat kdykoliv během návštěvy kláštera. V době, kdy se nekoná žádný rituál jsou přítomné právě tyto položky, často spolu s krabicemi sušenek nebo jiných balených pochutin. V klášteře Sinwönsa se rýže po skončení rituálu posbírání a následně rozdělí mezi zaměstnance kláštera.¹²⁶ Oproti tomu v klášteře Čidžang čöngsa tento systém zavedený není a místo toho přijímá klášter jen peníze, za které dle výpovědi mnicha Iry vezmou raději věřící někam na oběd, než aby měli přebytek rýže.

---

¹²⁵ Jde tak o způsob klášterního přívýdělku formou obětín a zároveň hygienické opatření, díky kterému se lépe kontroluje, co přijde na, či pod oltář. Pro návštěvníky to představuje i pohodlnější způsob uctívání, jelikož nemusí nic kupovat a složitě do kláštera přepravovat. V klášteře Tonghwasa, poblíž města Tägu, jsem si v létě 2019 všimla informační tabule před obchodem s klášterními suvenýry, která informovala o cenách a „rýžovém předplatném“, jelikož větší pytel značil větší obětinu a též byl určen na delší období.

¹²⁶ Smetanová 15.8.17

Mimo zmíněné obětiny jsou přítomné i dřevěné truhly určené pro peněžní obětiny. Během rituálů jsem viděla, že často nebývají na oltáři, ale jsou obětovány právě do této krabičky věřícími. Zaznamenala jsem, že obětování peněz je možné učinit před, během, nebo i po skončení rituálu, i tehdy, pokud se dotýčný rituálu neúčastní a pouze se přišel pomodlit. V případě, že je jeho přímým účastníkem, koná tak když je mu pokynuto, tedy ve správnou chvíli. Tyto dřevěné truhly jsou v Hlavní síni umístěny u oltářů. Jde o obětinu konanou za cílem získání *pok* (zásluhy, štěstí, požehnání, 福) a hromadění zásluh *sonhäng* (善行). Proto se také nazývají *pokčön ham* (福田函).

3.3.4. Obětování

Jelikož obětování jídla nefiguruje v každém obřadu, který je součástí rituální sekvence *Sasipku čä*, soustředím se na konkrétní obřady, které obětování jídla zahrnují.

3.3.4.1. Pozvání buddhů a přivítání duší

S obřadem obětování čaje je možné se setkat hned ve dvou rituálních sekvencích *Sasipku čä*, pozvání buddhů *Sirjön* (侍輦) a přivítání duší *Tärjong* (大靈).

Sirjön (侍輦) je vykonávaný u bran kláštera, hlavní proprietou je zde palankýn *kama*, na kterém je vyobrazený bódhisattva „Na cestě provázející král“¹²⁷ *Illowang posal* (引路王菩薩) pomáhající *jonggám* přejít do Čisté země. V tomto rituálu je zahrnuto obětování čaje *tage* (茶偈) a květin *sanhwa kongjang* (散花供養). První část postupně připravuje na velký příchod nabídnutím místa a čaje a poukázáním na přítomnost hostů, padající květiny ohlašují příchod buddhů a bódhisattvů.¹²⁸ Rituální kontext květiny zapojuje díky jejich vůni, která nejen že odhání zlé duchy, ale zároveň očišťuje rituální prostor kláštera a části určené pro meditaci. V Korejském buddhismu existuje prostor očišťující obřad *sanhwa rak* (散花落), skrz který se nabízí roztroušené květiny *sanhwa kongjang* (散花供養). Během rituálů se ovšem již květiny nerozhazují a místo toho jsou živé i papírové hojně zastoupeny na oltářích.

---

¹²⁷ V označení nese bódhisattva –*wang* (王), tedy označení král.

¹²⁸ Zemánek 2017, 96

O čaji se dále v buddhistické příručce v PŮSK II píše, že jde o něco, co je pro tuto zeměpisnou oblast typické a nabízení čaje hostům je nadměru přirozená věc. Co se týče čaje, který je obětován, hrají zde zásadní roli dvě věci.

Tou první je důležitost přípravy čaje s co nejupřímnějším srdcem. Původem pochází *ta* z Číny, kde mniši před recitací súter *tokkjöng* (讀經) své tělo a srdce halili do příjemné vůně čaje z aromatických listů nebo plodů, který pili. Tento akt se nazývá „začátek“ (*hjosí*, 嚆矢). Jelikož v tehdejší Číně nebyla kvalita vody dobrá, stalo se to brzy zvykem, který lidé následovali. Na hostinách byl tak čaj nutností a mimo jiné, stal se i médiem, skrz které lze prokázat¹²⁹ svou oddanost.

Za druhé, pokud jde o vodu, která je obětována, je nutné, aby šlo o zdroj vody nebo studnu, která nabízí vodu čistou. Ta je jako *kamno ta* povolena též, pokud splňuje předcházející podmínku. Čistota tekutiny zde hraje zásadní roli, a jak jsem zaznamenala například v klášteře v Kwangdžu, kde voda není získávána z čistého horského pramene nebo studny, prochází filtrací až následně je užívána k rituálním obřadům.

Rituální obětování čaje *tage* (茶偈) je vykonáváno v rituální sekvenci při různých událostech. V rámci jednoho rituálu se může i několikrát opakovat. Běžně následuje po invokaci božstva nebo božstev spolu s buddhy a různými druhy duší, kterým je čaj nabídnut. Při *česa* na oltáři *jöng tan* nejprve nejstarší syn zapíchne do rýže lžící a až potom začne samotné obětování čaje.¹³⁰

Im¹³¹ uvádí dvanáct rituálních typů, kde je *tage* vykonáváno jako součást rituální sekvence, zahrnující ceremonie uctívání, tedy ranní a večerní buddhoslužbu *jebul* (禮佛) v Hlavní síni zahrnující obětiny na oltářích, ceremonie udělování předpisů, při kterých jsou ordinováni mniši a mnišky nebo věřící přijímají laické předpisy, při obřadech za nově pověšené obrazy, obětní obřady, přechodové rituály apod. Im ve své práci obřady *tage* uvádí spolu s obsahem jednotlivých textů, který se liší podle místa konání obřadu a oltáře, kterému se obětuje.

---

¹²⁹ PŮSK II, 2001, 44

¹³⁰ Smetanová 17.8.17

¹³¹ IM, Mijong. *Pulgyoui tage sonyule kwanhan yongu*. Söul, 2010. Dostupné také z: http://www.riss.kr/search/detail/DetailView.do?p_mat_type=be54d9b8bc7cdb09&control_no=cee34bd9ded5b865ffe0bdc3ef48d419.

Struktura je podobná obětování místa *hōndžwa* (獻座), tedy obětování následované žádostí o příchod Buddhy do svatyně. Nejprve je oznámeno, že rituálním objektem je tekutina. Jednotlivé konkrétní *tage* se liší v tom, jestli mluví o vodě nebo čaji nebo přímo o *kamno ta*. Voda či čaj se vyskytují v *tage* určených duším, zatímco *kamno ta* je nabízena buddhům a bódhisattvům.¹³² Fyzickou obětinou bývá spíše voda, než samotný čaj. To je pozorovatelné i u ostatních příležitostí obětování čaje *hōnda* (獻茶). Během diskuze na dané téma s *posallim*, které byly zodpovědné za přípravu, mi bylo sděleno, že nehraje velkou roli to, jestli jde o ječný čaj nebo vodu, hlavní je tekutina sama.¹³³ Znak pro čaj (茶) je v tomto kontextu čten jako *ta*, nikoliv *čcha* a to i v PÜSK II, který celý obřad detailně popisuje.

Voda, nebo čaj, se v tomto rituálu mění na *kamno* (甘露), nazývaný *kamno ta* (甘露茶). V překladu jde o „sladký nektar“ (sans. *amrta*), který pijí Védští bohové a který jim prodlužuje život. V buddhistickém kontextu je *kamno* občas spojováno i s Amithábhau, který je označován za krále nesmrtnosti *kamno wang*, z toho důvodu, je termín *amrta* překládán také jako „nesmrtnost“.¹³⁴

Následující příklad je typ *tage*, který se vykonává v rámci rituálu *Sirjōn*.

今將甘露茶

kūmčang kamno ta

奉獻聖賢前

pongħōnsōng hjōncōn

鑑察虔懇心

kamčchal kōnkansim

願垂哀納受

wōnsu ānapsu

První verš oznamuje, že se z obětované tekutiny stala *kamno ta* (甘露茶), jelikož se o ní nyní takto hovoří. Ve druhé větě se oznamuje, že je obětována s respektem. Ve třetí větě je

---

¹³² Zemánek 2017, 90

¹³³ Smetanová 17.8.17

¹³⁴ Zemánek 2017, 91

uvedeno, že lze prozkoumat srdečnost a upřímnost věřících, kteří právě na tomto místě tuto obětinu obětují. Žádost je uvedena v poslední větě. Žádá se o přijetí upřímného laika, který nezapomněl na pokoru a svou pozici.

Ve zpěvu není zmiňován čaj ani voda, o dané tekutině se mluví jako o *kamno*. Lze usuzovat, že se tedy umístěním vody, čaje a zahájením rituálu předpokládá, že se tekutina na *kamno* změní automaticky. Také lze tuto rituální sekvenci vyložit tak, že pro příjemce je *amrtou* to, co se v nám jeví jako voda či čaj.

Po zpěvu následuje Motýlí tanec *nabi čchum*, tanec s malým gongem *para čchum*, nebo tanec s bubem *puk čchum*.¹³⁵

Tärjong, přivítání duše (對靈) je druhý rituální celek, který se vesměs odehrává na jednom místě, kdy pohybovou aktivitou během tohoto obřadu je nalévání a obětování čaje účastníky rituálu u *jöng tanu* (靈壇). Zemánek¹³⁶ uvádí, že tento obřad může při výjimečných a velmi vzácných událostech být vykonáván venku, mimo klášterní síň. Ani jednou jsem se však s touto situací nesetkala, a tedy veškeré běžné obřady *tärjong* jsem viděla pouze v Hlavní síni.

Tento obřad je orientovaný pouze na obětní oltář duší *jöng tan*, kde se veškeré činnosti za zpěvu mnichů konají. Příbuzní zesnulého, či zesnulých, jsou koordinováni a instruováni pověřenou osobou, která může být ordinovaná, či, jak jsem většinou viděla, neordinovanou *posallim*, mající obětiny na starost. V této fázi je opět záběr na tekutinu, čaj, nebo vodu, která se přivolané duši nabízí. Zde je duše *jöngga* je reprezenovaná tabulkou *üpchä* 位牌 obdobou jako je konfuciánská *sinü* (神位). Můžeme tedy pozorovat další podobnost s konfuciánskými proprietami, jako je například i nádobí určené na obětní hostinu. Rozdíl je zde pouze v užití slovní zásobě, kterou obě náboženství užívají. Konfuciánské tablety mají ve spodní části napsáno *sinwü*, místo duše, přičemž buddhistické *jöngga*, duše člověka zmíněného výše.¹³⁷ Na oltáři ovšem nemusí být pouze jedna tabulka, ale i více. V klášteře Časöngsa byly za ústřední tabulkou přilepeny také další tabulky se jmény potracených dětí. Mohou být také přítomny tablety osamocených duší *judžu mudžu kohon* (有主無主孤魂).

Invokace buddhů *köbul* (舉佛)

---

¹³⁵ *Encyclopedia of Korean Culture* [online]. Seoul: Academy of Korean Studies, 1995 [cit. 2019-12-16]. Dostupné z: <http://encykorea.aks.ac.kr/Contents/Item/E0013403>

¹³⁶ ZEMÁNEK, Marek. *Buddhist Rituals of Death in Contemporary*. Praha, 2017.

¹³⁷ Zemánek 2017, 107

Obřad počíná invokací Buddhy Amitábhy, bódhisattvy Avalokitéšvary, Mahásthámaprápty a Illowang. Invokací prvních tří jmen je indikace účelu obřadu, což je znovuzrození v ráji Sukhāvati. Jsou doprovázeni průvodcem duší bódhisattvou Illowang.

Verše pekla *čioke* (地獄偈)

Mnich zpívá/recituje směrem k Hlavnímu oltáři, zatímco je obětován *ta* na oltáři duší *jöng tan* účastníky rituálu. Ti chodí buď odděleně nebo po dvojících, kdy jeden vždy nalévá a druhý mu asistuje, nebo jim asistuje *posallim* z kláštera. V případě, že jde o rodinu, přistupují dle konfuciánského řádu a to podle vztahu k zesnulému od nejstaršího syna počínaje. Na ženy přichází řada jako poslední.

Invokace duší *čchang hon*

Při této invokaci jsou seskupeny duše nejen jednoho zesnulého, nýbrž velké skupiny, která má k němu nějaký vztah. Předkové, příbuzní, učitelé. Spolu s nimi dojde i k oslovení všech jiných přítomných duší. Jedná se o osamělé duše, které mají svého pána *judžu* (有主), tedy příbuzné, kteří mohou za dotyčného obřady vykonávat, a duše, které ho nemají zvané *mudžu* (無主).

Vysvětlení *čhagö*

Mnich zvoní zvonem, kterým získává pozornost duší. Je promlouváno k duším a vykládá se jim způsob, jak získat tělo *Dharmy*, čímž mají uhasit svou žízeň.

其或未然

kihok mijön

承佛神力

süngpulsillök

仗法加持

čangpöp kadži

赴此香壇

pučcha hjang tan

受我妙供

sua mjokong

證悟無生

čüngo musäng

Poslední odstavec radí, co mají duše učinit, pokud nelze tělo *Dharmy* získat. Mají přijmout spirituální síly buddhů a spoléhat se na jejich božskou pomoc *kadži* (加持). Duše jsou vyzvány k sestoupení na oltář plný vůně a obětiny jsou jim nabídnuty s tím, že jejich přijetím (受我妙供) mají dosáhnout velkého probuzení bez opětovného znovuzrození (證悟無生).

Invokace zbloudilých duší *kohon čchōng*

Jak již bylo naznačeno, přítomny jsou různé druhy duší. Těm zbloudilým *kohon* je určena následující invokace, kde je zmíněný nejen centrální zesnulý, ale opět buddhovy síly, na které se mají spolehnout. Jsou pozvány k obětnímu oltáři plného vůně, který nabízí obětiny ve formě *Dharmy*.

Následně je vyzvána duše zesnulého, učenci, příbuzní mnoha generací, bratři, bratřanci, sestry, sestřenice a blízcí, či vzdálení příbuzní spolu s dušemi mimo i uvnitř posvátného prostoru, duše mající i nemající pána, duše osamocené, všichni synové Buddha a všechny druhy duší.¹³⁸

Představa krmení duší tedy nespočívá v reálném hodování, ačkoliv jsou přítomné jídelní hůlky i lžice. Jak je z textu patrné, duše se krmí výhradně vůní, a proto jsou zvány k obětnímu oltáři plného voňavých pokrmů a ovoce, ale také kouře vonných tyčinek, čímž se mohou uspokojit jejich hladové podstaty a zároveň tak přijmout tělo *Dharmy*.

Obětování jídla milosti buddhů *kadži kwōnban*

Poslední úsek série je ukončen závěrečným obětováním vonné tyčinky, světla, *ta* a pokrmů. Každá obětiny je spojena s aspektem Učení, tedy vonná tyčinka se singularitou pravé podstaty, světla svíček symbolizují schopnost duše zpozorovat původní podstatu, a *ta* odkazuje na narativ mistra Zhaozhou Congshena (趙州從諗, 778-897), který poukazuje na nedualitu.

Ó, duše ____ !

Nyní, přijetím našeho zbožného pozvání,

Jsi sestoupila na vonící oltář,

Opusť všechny podmínky,

---

¹³⁸ Zemánek 2017, 133, PŮSK II, 2001, 102 – 104

Přijmi tyto obětiny.

Ó, duše ___ !

Tato jedna vonná tyčinka

Je právě duše (pořadí?)

Pravou podstatou.

Četné zažehnuté lampy,

(Toto) je právě ten čas

Pro duši vidět původní tvar.

Nejdříve obětujeme čaj mistra Zhaozhou

Následně hostinu ze země vůní.

Rozumíš tedy významu

Těchto věcí?¹³⁹

Očista *kwanjok* (灌浴)

Podstatou tohoto rituálu je očištění duše. Skládá se ze série obřadů, které mají za cíl duši zprostit „špatné karmy“ zapříčiněnou neprospěšnými aktivitami. K němu je potřeba připravit místo k rituální očistě *kwanjok tan* (灌浴壇), ke které patří skládací paraván, zrcátko, lavór, mýdlo, zubní kartáček, zubní pasta a hřeben, případně holicí žiletka. Patří sem také malý stoleček, kam se umístí *jöngga* a svíčka. Je to jediný oltář, na který se nepokládá žádná obětiny z kategorie jídla.

Byla jsem přítomna pouze rituálům, kde tato část byla ve stejném rituálním prostoru, existují však i oddělené síně, které jsou pro tento očišťovací rituál speciálně určeny. V tomto rituálu se s jídlem nikterak nepracuje, jelikož cílem je pouze duši zbavit veškerých nečistot. Nicméně se opět hovoří o vůni, která je tentokrát vydávána koupelí, kterou tento rituál duši nabízí.

Věnování ošacení *su ũibok pchjon*

Po očištění je duším darován posmrtný oděv, ve kterém se mají u Hlavního oltáře následně setkat s Buddhou. Jsou vyzváni k opuštění „rituální koupelny“ a k oblečení nového šatu ať už mají na sobě starý nebo žádný. *Ŭpchä* je předána hlavnímu truchlícímu, který s ní stojí před Hlavním oltářem (a mniši vykonají *pöpsin kesong*, *sanhwa rak* a *namu Illowang posal*.)

---

¹³⁹ Zemánek 2017, 138

3.3.4.2. Nabízení jídla (*sisik*, 施食) a jídlo pro duše (*jöngban*, 靈飯)

Termín *sisik* označuje akt obětování jídla druhým ve formě daru či obětiny *posi* (布施), což je překladem sanskrtského slova *dána*¹⁴⁰. Lidé, kteří jídlo obětují jsou nazýváni *tanwöl* (sans. *dānapati*). Obětiny jsou překládány termíny *čhindža* (覲資), *čchinčä* (覲財), *čchinkŭm* (覲金), *čchindžön* (覲錢), *tangčchin* (堂覲), který označuje hmotný statek darovaný mnichům v buddhistickém klášteře) *pchjočchin* (俵覲, znamenající rozdělení a darování obětín) a *sinsi* (信施, darování víry). Kromě zmíněného se ještě rozlišují peníze a majetek darované coby obětina buddhovi a bódhisattvům - *sang čchin* (上覲). Majetek určený pro buddhistický klášter nese označení *ha čchin* (下覲). Základním významem je darování oblečení, jídla a dalších potřeb chudým. S nástupem mahájánového buddhismu se změnilo v předávání moudrosti a energie druhým a s tím spojené získání moudrosti a hromadění zásluh *kongdök* (功德). Toto je jedním ze způsobů, jak docílit *nirvány*.¹⁴¹ Tímto konáním zahání dotyčný chamtivost a utrpení a bude tak následně odměněn. Jsou s tím spojené dva úkoly, které mají bódhisattvové. Šířit a vysvětlovat tato pravidla (*čöng pöp*, 定法) a tím navést ke konání zásluh vedoucích k Probuzení *pöpsi* (法施), a *muüsi* (無畏施), pomoci druhým zbavit se strachu.¹⁴²

Sisik je podobný konfuciánské *čese*, ale na rozdíl od konfuciánské *česy*, kde jde o získání ochrany předků a jejich konejšení, v rámci *sisiku* se nabízí jídlo bytostem zrozeným v nepříznivých sférách a zároveň je jim poskytováno učení *Dharmy*.

Buddhistické spisy potvrzují strukturu obětování v rámci *kongjang*, kde jde obětování jedním směrem, a to zezdola vzhůru.¹⁴³ Nicméně prolínání konfuciánské a buddhistické

---

¹⁴⁰ V překladu také jako buddhistické almužny, klášterní obětiny. *NAVER Dictionary* [online]. Seoul, 2008 [cit. 2019-12-17]. Dostupné z: <https://endic.naver.com/krenEntry.nhn?sLn=kr&entryId=d488cd08b24a40f39eb69ccc002220a8&query=%EB%B3%B4%EC%8B%9C>

¹⁴¹ I, Söngun. *Hangukpulgo ürječchegje jöngu*. Söul: Undžusa, 2014. ISBN 9788957 463864. Str. 66

¹⁴² I, 2014, 66

¹⁴³ I, 2014, 72

terminologie pokračuje i přes toto odlišení.¹⁴⁴ Typickým příkladem je označování *sisiku* jako *česa*. Oblíbená je slovní hříčka, kdy se *sisik* označuje jako *če* uvnitř *čä*.

I Söng-un (2014) dále popisuje terminologické problémy spojené s obětováním a s ním souvisejícími emickými termíny. V kontextu korejského buddhismu se z důvodu nejasného rozlišení mezi rituály *kongjang*, *sisik* a *jöngban* problém vyřešil označováním buddhistických obřadů pořádaných ve výroční den úmrtí termínem *jöngban*. V rámci této kategorie se rozlišuje *čongsa jöngban* (宗師靈飯), tedy jídlo pro duše patriarchů – významných mnichů. Pro obřady¹⁴⁵ konané za běžné lidi se ustálilo užívání termínu *sangjong jöngban* (常用靈飯). *Jöngban* se vykonává ve výroční den úmrtí nebo, když je potřeba *jetcham* (豫探), něco dopředu zjistit.¹⁴⁶

Sisik se běžně vykonává jako součást rituální sekvence *Sasipku čä*. Může být ovšem vykonáván i v jiných případech, pokud je to považováno za nutné. V případě, že je konán samostatně při výročí úmrtí, říká se mu také *kičesa* (忌祭祀).

V klášteře Sinwönsa jsem měla možnost aktivně zapojit do rituálu *kičesa*. Celkově šlo o komornější menší rituál za zemřelého muže, kterého se účastnila pouze jeho dcera a její syn. Vykonáván byl jedním mnichem, kterému asistovala *posallim*. Dcera zesnulého mi dovolila pozorovat celý rituál ze zadní části síně, ale záhy mi podala rituální zpěvník a pokynula, ať zpívám s nimi. Když v závěrečné části obětování jídla syn i ona za instruktáž *posallim* obětovali čaj, pokynula mi dcera zesnulého, abych se šla také poklonit před oltář duší, nalít a obětovat čaj. Po skončení rituálu jsme vedly krátký dialog, kdy mi sdělila, že je ráda, že se rituálu účastnil i někdo další a obdarovala mne ovocem a sušenkami.¹⁴⁷

Ačkoliv jídlo zde slouží primárně jako oběť pro duše zesnulých, nejde pouze o hmotné jídlo, ale též o „pokrm *Dharmy*“ zvaný *popsik* (法食), nesoucí význam Buddhova učení, kterým se pokrmy během rituálu stanou. *Sisik* se soustřeďuje na konkrétní duše, zatímco zmíněný

---

¹⁴⁴ I, 2014, 70-71

¹⁴⁵ Například konfuciánská *česa*, rituál *čchil čchil čä*

¹⁴⁶ V preventivním případě veselých událostí typu svatby či zakončení iniciace mnicha, který se má stát nástupcem, kdy se skrz rituál ptají starších na jejich vůli. SIM, Sanghjön. *Sisik* (施食) *kwa jongban* (靈飯) *e tähan kočchal: Sisikü čongjuwa jöngnjerül čungsimüro*. Hangukpulgyohak: Söul, (72), 2010. Dostupné z: <http://kiss.kstudy.com/thesis/thesis-view.asp?key=3292377>

¹⁴⁷ Smetanová 17.8.17

jöngban, se soustředuje na konkrétní duše, ale i na zbloudilé, se kterými jsou společně sdíleny dobré skutky a zásluhy zesnulého *söngün kongdök* (善根功德).¹⁴⁸

Že je *posi* důležitým aspektem buddhistické praxe ukazuje i koncept deseti zásluh, které s sebou darování přináší, a který lze aplikovat jak na běžné dary, tak na *sisik*: 1. dlouhý život 2. zdravý vzhled 3. sílu 4. pohodlí a odstranění překážek 5. odstranění strachu 6. pozbytí lenosti a nabití respektu od ostatních 7. radost a náklonost druhých 8. nabytí štěstí a prosperity 9. zrození v nebi 10. rychlé dosažení *nirvány*.¹⁴⁹

Obětování nabralo i význam v rituálním kontextu z důvodu, že všechny lidské bytosti závisí na jídle a jeho případný nedostatek je brzy znatelný. Klíčovým aspektem rituálu *sisik* je *tarani* (sans. *dháraní*, 陀羅尼)¹⁵⁰, díky kterému se jídlo na jednom talíři má schopnost změnit na různé druhy *kamno ůmsik* (甘露飲食) a jehož množství se stane stejným tomu jídlu, které existuje v buddhistické sféře. Je to jediný způsob, jak mohou jíst i ti, kteří neznají únavu. Aktem najezení se tělo zbaví strasti a mimo to, dary, kterými je rituál obětování jídla vykonán s sebou nesou benefity prodloužení života, získání štěstí a prosperity, obětiny získané hladové duše mohou odejít do nebí a v případě, že dojdou do Čisté země, mohou se znovu získat lidskou podobu.¹⁵¹

Původ této rituální praxe pramení v sútrách *Pulsöl kubaljöngu akwü darani kjöng* (佛說救拔焰口餓鬼陀羅尼經) a *Pulsöl kumjönjön akwü darani sindžu kjöng* (佛說求面然餓鬼陀羅尼神呪經). První z uvedených obsahuje následující shrnutí:

Ánanda na tichém místě se učil *Dharmu*. Když odbila půlnoc (*samkjöng*, 三更), mu velmi vyhublá a otrhaná *agwü*, zbloudilá duše, zvaná *jomgu* (焰口, hořící ústa) pověděla: „Za tři dny se tvůj život naplní a narodíš se ve světě zbloudilých duší.“ Ánanda se potom, co to uslyšel velmi vyděsil a odpověděl: „Co mám učinit, abych se nezrodil jako zbloudilá duše?“ Na to mu *agwü* odpověděla: „Vyhneš se tomu, pokud pohostiš nezměrný počet zbloudilých duší, a také

---

¹⁴⁸ Sim, 2014, 193

¹⁴⁹ I, 2014, 73

¹⁵⁰ Buddhistická inkantace, formule

¹⁵¹ I 2014, 76

pokud pro ně budeš obětovat¹⁵² Třem klenotům *sambo*.¹⁵³ Polekaný Ánanda se zeptal na Buddhy způsob.

Od bódhisattvy Avalókitéšvary získal dháraní a mantru čtyř buddhů a dle instrukcí duše pohostil. A tímto byl připravený základ pro *sisik ü* (施食儀), *pravidla sisiku*. Jeho základy jsou zřejmé na konání Anandy, který díky *sisiku* prodloužil svůj život, vyhnul se po smrti sféře zbloudilých duchů a konal *sisik* pro zbloudilé duše. Tím prodloužil svůj život a byl schopen vyhnout se sféře hladových duchů. Duše mohly ukojit svůj hlad a vyslechnout si Buddhovo učení, díky kterému získaly nejen štěstí a prosperitu, ale též lidský život. A nejen to, mohli získat i *bōdhi*, probuzení.¹⁵⁴

Skrz dary *sisik* a *kongjang* lze nejen docílit nirvány pro sebe i ostatní, ale i vlastního štěstí a prosperity, a nakonec také moudrosti. V sútře *Čidžang posal ponwōn kjōng* (地藏菩薩本願經) se praví, že zesnulý *mangdža* (亡者) získá z obětí jednu sedminu štěstí a prosperity, zatímco obětující získá zbylých šest sedmin (*čchil pun kongdōk*, 七分功德).¹⁵⁵

V dnešní rituální praxi korejského buddhismu se setkáváme s několika formami *sisiku*. Nejčastěji se setkáváme s *Kwanŭm sisik*, jehož ústředním božstvem je Avalókitéšvara, 觀世音). Další formou je *hwaōm sisik* 華嚴施食, který vychází z učení sútry *Avatansaka*, . Ten se koná při ceremonii *čōndo čä*, kdy je pozván nespécifikovaný počet duší, které se nemohou navrátit, ztratily svou cestu nebo se toulají a váže je nějaké pouto k tomuto světu. Méně frekventovaný *čōn sisik* (奠施食) je určený pro zbloudilé duše. Součástí rituálu jsou jednoduché obětiny *tatchang* (茶湯) určené pro Buddhy a bódhisattvy, duše zesnulých a zahrnují sušenky, čaj a ovoce.¹⁵⁶

V trochu jiném kontextu se používá *kubjōng sisik* (救病施食), kde, jak název napovídá, se jedná o léčebný rituál.

Obřady *sisik* i zmíněný *jōngban* se odehrávají v Hlavní síni kláštera s výjimkou *kubjōng sisik*, který se jediný kvůli svému charakteru jediný vykonává na jiném místě.

---

¹⁵² Zde je v korejském textu použito spojení *kongjang ollimjōn* [..], pokud obětuješ

¹⁵³ I 2014, 76

¹⁵⁴ I 2014, 78

¹⁵⁵ I 2014, 79

¹⁵⁶ Sim, 2014, 202 – 203

Kwanŭm sisik (觀音施食) se koná v den *česy* za zesnulé rodiče nebo příbuzné a o svátcích, kdy se prosí bódhisattva Kwanŭm (觀音) o *mjŏngbok* (冥福), posmrtné zásluhy. Přítomná je nejen Kwanŭm *posal*, ale take Buddha Amithábha (*Amitcha pul*, 阿彌陀佛), bódhisattva *Täsedži* (sans. *Mahásthámaprápta*, 大勢至菩薩) a bódhisattva Ilłowang (引路王菩薩). Buddha a bódhisattvové jsou požádáni, aby se zesnulému dostalo pokrmů *Dharmy* a následně je přednesena mantra proměny jídla, *pjonsik činŏn* (變食眞言), a další formule, které mají za cíl zesnulého pohostit přítomným „pokrmem *Dharmy*“. Tento rituál zahrnuje i obřad *tage* ve výše uvedené formě, který je určen božstvům a následně druhý typ, uvedený níže, určený pro duše.

百草林中一味新

päkčcho imčung ilmisin

Mezi všemi chutěmi na tomto světě je jedna chuť čerstvá

趙州常勸幾千人

čodžusangkwon kičchŏnin

Zhaozhou vždy nabízel mnoha lidem

烹將石鼎江心水

pchängčang sŏkčŏng kangsimu

vodu z řeky, kterou nalil do kamenné nádoby

願使亡靈歇苦輪

wŏnsa mangjŏng hŏlgorjun

nechť duše zemřelých opustí koloběh strasti!

Jako další je nabídnuto přítomné jídlo skrz obřad *sisik ke* (施食偈).

願此加持食

wŏnčcha kadžisik

Toto jídlo plné milosti buddhů a bódhisattvů

普徧滿十方

popchjŏnman sipang

Naplňuje celý svět

食者除飢渴

sikdžače kigal

kdo je sní, utiší hlad a žízeň

得生安養國

dűksäng anjangkuk

a dosáhne zrození v říši Sukhávati¹⁵⁷

Struktura obřadu *kwanŭm sisik*

1. Žádost bódhisattvovi Avalókitéšvarovi o sestoupení na rituální oltář za účelem kázání Buddhova učení duši zesnulého.
2. Žádost směřovaná na duši, aby přišla a přijmula pokrm *Dharmy*, *pőpsik*.
3. Rituální aktivita, směřující k tomu, aby se běžné jídlo transformovalo v pokrmy *Dharmy* prostřednictvím odříkávání manter proměny jídla (*pjőnsik činön*, 變食眞言). Modlení se za duši, která pojedla pokrm *Dharmy*, aby byla vpuštěna do Sukhávati v souladu s výpovědí bódhisattvy, která potvrzuje jeho, nebo její zásluhy a ctnosti společně s dalším rituálem (*hőhjang*, 回向), ve kterém je duše požádána sdílet pokrmy *Dharmy* se všemi rituálu přítomnými, aby tak každý mohl získat část zásluh.¹⁵⁸

---

¹⁵⁷ PŮSK VI, 2001, 156

¹⁵⁸ Hong, 1991, 53 a Smetanová 16.8.17

Účastníci rituálu, tedy rodina zesnulého, v průběhu *sisiku* přistupují postupně k oltáři *ha tan*, kde za asistence *posallim* postupně počínaje hlavou rodiny provádějí obětiny. Hlavní obětinou je čaj, ke kterému se vztahují výše uvedené *tage*, před začátkem obětování je do rýže zapíchnuta lžice a otevře se víčko misky s polévkou. V případě kláštera Časongsa se obětuje kromě čaje také mléko.

Kubjōng sisik (救病施食)

Jde o speciální *česu*, která se vykonává v případě nemoci, která se věří, že je způsobená špatně vykonanou předešlou *česou*¹⁵⁹. Jinými slovy, konkrétním cílem je nemocného vyléčit. Obřad se koná v případech, kdy běžná léčba nezabírá nebo není jasný původ nemoci. V takovémto případě se usuzuje, že je původcem nemoci duch, kterého je třeba se zbavit.

V roce 2017 jsem viděla *kubjōng sisik* v klášteře Čidžang čöngsa, který následoval ihned po skončení *čchōndo čä*, který se konal pro stejné věřící. Tentokrát se ho účastnil pouze *kchŭn sŭnim*, mnich Irjōn a nemocná žena vyššího věku. Ostatní členové rodiny zůstali venku, pravděpodobně ze strachu. Obřad byl vykonán v místnosti pro přijímání hostů v budově vedle Hlavní síně, kde *kchŭn sŭnim* též bydlí. Samotné přípravy ovšem proběhly v kuchyni pod Hlavní síní. Spolu s Pak *posallim* jsme nachystaly na sedm plastových tácků tofu a brambory z předchozího rituálu a na ně *ttōky*, sedm tácků s kousky pomeranče, jablka a hrušek a sedm tácků s nalámanými kusy dvou typů slaných sušenek. Do vyšších sedmi misek bylo dáno trochu

---

¹⁵⁹ Sim, 2014, 208

rýže a do sedmi malých nerezových voda. Dalších sedm mističek jsme obložily třemi druhy *pančchanů*. Dále Pak *posallim* nasykala do velké misky přibližně půl kila červených fazolí *pchat*. Ty, dle slov *samudžang*, mají za cíl odhánět zlé duchy a očišťovat. Posledních sedm vyšších misek z polystyrenu bylo naplněno vodou a *posallim* do nich přidala trochu slámy. Vše jsme odnesly na tácu do určené místnosti a Pak *posallim* s *kchŭn sŭnimem* je začali umisťovat na určená místa.

U zdi pod zrcadlem byl přilepený papír vzývající různé druhy duchů a pod ním z papíru vystřižených sedm postav představujících duchy. Pod nimi byl nízký stolek, kde byla voda v nerezových mističkách umístěna ke stěně co nejbližší k papírovým postavám, před nimi byly misky s rýží, před těmi plastové tácky s *pančchany*, před nimi *ttōky*, tofu a brambory a jako zcela vepředu bylo ovoce. Před ovocem byly dvě svíčky a mezi nimi nádoby na vonné tyčinky a čaj. Obětiny byly určeny pro duchy – postavy z papíru. Pod stolkem byl na stěně připevněný papír s vytištěnými sedmi koňmi. Těm bylo na zemi přichystáno sedm misek s vodou a slámou. Pak *posallim* přinesla ještě lavór s horkou vodou, kam se po nabídnutí jídla během rituálu nalévá jídlo pro koně, sype rýže, smažené pokrmy ovoce i *pančchany*. Jídlo se tentokrát nenabízí zbloudilým duchům a dle Pak *posallim* musí se vyhodit za hranice kláštera. Prázdné misky zůstaly otočené dnem dolů na stole. Později byly sundány vyobrazení i duchů a koňů.

Jako poslední přišly na řadu červené fazole, které *kchün sūnim* po zhasnutí a se zvýšeným hlasem začal na léčenou věřící házet, zatímco ona místy až hystericky kvílela a zároveň si chránila obličej lavorem. Tímto měl být zlý duch definitivně vypuzen. Fazole následně čekal stejný osud jako obětiny a byly vyhozeny co nejdál od hranic kláštera. Po skončení paní vypadala paní poměrně vyděšená a s celou rodinou ihned po skončení nasedla do auta a odjela. Jestli měl tento rituál kýžený výsledek jsem se bohužel už nedopátrala.¹⁶⁰

3.3.4.3. Obětování duchům *hōnsik* (獻食) a hostina *tādžung kongjang* (大眾供養)

Sdílení pokrmů *Dharmy* se zbloudilými dušemi probíhá skrz vykonání aktu *hōnsik*. Ten je zpravidla úplně poslední interakcí s obětinami než jsou po skončení rituálu rozděleny a odneseny. *Posallim*, nebo někdo jiný pověřený avšak ne rodina zesnulého, odříznou do malé mističky části ovoce, přidají trochu *pančchanů*, jeden či dva malé *ttōky*, *čōny* a také trochu polévky a obětují je mimo Hlavní síň na určené místo. V případě kláštera Čidžang čōngsa byly hozeny do příkopu pod budovou, kam na ně nechodí zvířata. V některých kláštorech jsem viděla ovoce, které mělo vršek dopředu odříznutý a jen umístěný na ovoci, což samotný proces zjednodušilo. V Časōngsa bylo v *hōnsik* zahrnuto kromě malých odřezků ovoce a *čōnů* mléko i filtrovaná voda, místo *ttōků* pouze prášek z nich.

Tento akt fyzického darování jídla je obsažen i v *paru kongjang* (鉢盂供養), ritualizované konzumace pokrmů mnichy ze čtyř dřevěných nádob, kdy je trocha jídla opět obětována hladovým duchům.¹⁶¹

Hostina

Role konzumovatelných obětí nekončí finální fází rituálů, když jsou duše opět odeslány pryč z oltáře. Naopak, započínají druhou kapitolu. Díky tomu, že prošly rituálem, změnily se, nebo spíše jejich podstata byla spirituálně obohacena a nyní jsou připraveny přenést své pozitivní vlastnosti mezi přítomné. Po skončení rituálu přichází chvíle kolektivního podělení se o pokrm *Dharmy* zvané *tādžung kongjang*. Tento akt je bezprostředně spojovaný s představou získávání zásluh. Když sponzor *kongjangu* sdílí pokrm *Dharmy* se všemi přítomnými, je tento akt chápán coby sdílení zásluh *buddhadharmy*. Zde není důležitý způsob sdílení nebo způsob

---

¹⁶⁰ Smetanová 9.8.17

¹⁶¹ Smetanová 17.8.17

konzumace darovaného pokrmu, velikost zásluh pro sponzora se počítá dle počtu osob mezi které je rozdělen.¹⁶²

Všichni účastníci rituálu, ordinované i laici, se následně přesunou do klášterní jídelny, kde je připravena hostina, případně mohou zůstat v jiném určeném prostoru. Hostina se ale může konat také přímo v síni a nikoliv oddělené jídelně, jako jsem zažila v roce 2017 v klášteře Časöngsa v Kwangdžu. Jídlo bylo vyskládáno na stoly a každý si nabral na svůj talíř. Šlo o vegetariánské jídlo až na *ömuk*, který je vyráběn z rybího masa.

Přestože během rituálu panuje vždy velmi formální a vážná atmosféra, během hostin je naopak uvolněnější a často i veselejší. Příbuzní zesnulých díky rituálu cítí, že vykonali dobrý čin a řádně se rozloučili se zesnulým.¹⁶³ V klášteře Čidžang čöngsa panovala vždy velmi dobrá atmosféra i tehdy, kdy šlo o velmi emotivní rituál. Společné sdílení jídla a konverzace jakoby celý rituál, který sice už formálně skončil, uzavíraly. Někdy se příbuzní zesnulých ještě odebrali po hostině do klášterní kavárny, kde dále rozmlouvali s mnichy a rodinou.

Při velkých rituálech typu *jongsan čä* (靈山齋) se dodržují formalizovaná pravidla *siktang čakpöp* (食堂作法). Zde je manipulace jídla zcela na mniších. Tento rituál klade důraz na důležitost jídla spočívající ve zdroji pomáhající *osvícení*, jelikož konzumace jídla hraje roli brány k *osvícení* pro všechny cítící bytosti a duše zesnulých. Jejich podoba je *paru kongjang* (鉢盂供養).

3.3.4.4. *Paru kongjang* (鉢盂供養)

Paru (鉢盂) označuje čtyři misky vyrobené ze dřeva stromu ginkgo, jednoho páru jídelních hůlek a lžic, které tvoří jídelní soupravu mnichů.¹⁶⁴ Tradičně jsou zabaleny do látky, která

---

¹⁶² To by vysvětlovalo mé původní zmatení, proč v klášteře Sinwönsa naléhala manželka zesnulého muže po skončení obřadu, kterého jsem se směla účastnit, tak vehementně na tom, abych si odnesla minimálně plnou náruč ovoce a nějaké sušenky. Zdůvodňovala jsem si tento akt pouze jako velkorysost pramenící z korejské pohostinnosti, nicméně vzhledem k tomu, že trvala na tom, že když se coby cizinec zúčastním, bude duše manžela o to více potěšena (protože hovořil anglicky a cizince měl v oblibě), role v nutnosti odnést si něco z obětí hráli pravděpodobně oba zmíněné faktory, tedy korejská pohostinnost a sdílení pokrmů *Dharmy*. Smetanová 17.8.17

¹⁶³ Smetanová 17.8.17

¹⁶⁴ Původ jejich užívání se vztahuje k Buddhovi, který poté, co dosáhl Probuzení dostal od dvou laiků jeho první jídlo. V té době mu každý z božských králů nabídl kamennou misku, ze které následně Buddha pojedl a

slouží i k osušení misek po umytí. Každý mnich vlastní jeden set a zpravidla by je měl mít u sebe, když cestuje mezi kláštery. Misky mají čtyři velikosti, aby do sebe zapadly a byly skladné. Určeny jsou na rýži, polévku, *pančchany* a vodu. Největší miska (*osi* nebo *pul paru*, 佛鉢盂) slouží pouze na rýži, druhá ve velikosti (*kuk paru* nebo *posal paru*, 菩薩鉢盂) je určena na polévku. Třetí (*čöngsu paru* 淨水鉢盂,) je určená na vodu a nejmenší miska (*čchan paru*, *söngmun paru*) na *pančchany*. Pokud je v setu i pátá, což je velmi ojedinělé, jde o *sisik paru*, která je určena na *hönsik* pro hladové duše. Hong¹⁶⁵ stručně popisuje *paru kongjang* následovně:

Tento typ konzumace s sebou nese striktní pravidla rituální sekvence, která je nutné dodržovat, protože nejde jen o pouhou fyzickou konzumaci, ale zároveň o meditativní činnost. Nejprve se všichni mniši shromáždí v příslušné místnosti. Ti, kteří mají na starosti jídlo přinesou čistou vodu, rýži, polévku, *pančchany*, omáčku k dochucení a čaj. Omáčka na dochucení přijde doprostřed a rýži, dvě polévky a *pančchany* na obě strany. Rýže je po uvaření nejprve obětována na *sang tan* Buddhovi a následně rozdělena mezi mnichy. Ochucování pokrmu zajišťuje pouze sójová omáčka a červená paprika.

Tento rituál zahrnuje všechny přítomné v klášteře. Začátkem je osmnáct úderů do zvonu. Na to se sejdou všichni mniši se svými *paru* a posadí se. Vzápětí mniši, kteří jsou u zvonu, bubnů, bronzového gongu udeří do svých nástrojů, což má symbolizovat probuzení všech bytostí. Mniši poté recitují učení *prázdnoty kongsöng* (sans. *Šunjatá*, 空性) a tancují, čímž zesnulým duším poskytují spirituální pokrm, *Šunjatá*. Po dokončení recitace a tance se posadí, za zpěvu rozbalují své *paru* a potom opět vstanou a zpívají Sútru srdce *simkjöng* (*pradžňáparamitáhrdaja* sútra, 心經) v korejštině. Nejmladší novic po skončení zpěvu začne rozdělovat jídlo do *paru*. Mniši zarecitují před jídlem mantru napomáhající dosažení moudrosti a ctnosti. Jako další zvednou symbolicky *paru* nad hlavu a nabízejí je tak Buddhovi, *Dharmě* a mnichům. Položí misky zpět a znovu zarecitují mantru. Jakmile zazní zvon, dá hlavní mnich pokyn k zahájení jezení. Každý nejprve odebere několik zrněk rýže a nechá je na straně pro hladové duchy.¹⁶⁶

Poté mniši přednesou modlitby za účelem očištění jídla *čöngsik ke* (淨食偈, nebo *samsi ke*, 三時偈) a jídlo mohou začít konzumovat. Po skončení nádoby na místě umyjí a vypijí vodu, která k tomu byla použita. Je posbírána rýže určená hladovým duchům a buď dána do velké

---

poskládal je do sebe. Po jeho příkladu jeho následovníci též začali používat čtyři misky a vznikla tak tato tradice. *Korea Temple Food* [online]. 2014 [cit. 2019-16-8]. Dostupné z: <http://m.koreatemplefood.com/education>

¹⁶⁵ Hong, 1991, 55

¹⁶⁶ Zde se jedná o dříve zmíněný akt krmení hladových duší *hönsik* (獻食).

mísy a odnesena z místnosti ven, nebo umístěna na speciální maličký oltář někde na území kláštera. Po skončení roznáší nejmladší mnich vodu určenou k vyčištění nádob. Při mytí *paru* opět mniši recitují *čolsuge* (絶水偈) čímž oznamují hladovým duchům hromadění zásluh a nabízejí vodu, kterou umyli *paru*. Ta má pomoci duším dojít do Čisté země. Poté, co odejdou z místnosti, mohou konzumaci zahájit laikové.¹⁶⁷

Paru kongjang jsem vyzkoušela jedenkrát spolu se třemi ženami, které přijely do Čidžang čöngsy na krátký Templestay. Byly nám rozdány *paru* a mnichem Irou vysvětleno, že jde o tradiční způsob stolování mnichů a že nás bude zvukem bambusového nástroje navigovat. Celý proces se konal v klášterní jídelně, kde jsme posunuli stoly, aby vznikl dostatečně velký prostor. Misky jsme následně vybalili a prostřeli na látku ve které byly zabalené. Uprostřed kruhu bylo umístěno jídlo a dvě konvice s vodou. Šlo o rýži, bramborovou polévku, *kimčchi*, nakládanou bílou ředkev *tanmudži*, špenát a pečenou řasu *kim*. Jako první bylo nutné vymýt misky. Na pokyn mnicha vzala jedna žena konvici a nalila mu do největší misky vodu. Tou zakroužil, aby vnitřek umyl, přelil do druhé a opakoval, dokud neumyl všechny čtyři. Voda se poté vylila do velkého lavoru.

Následně jsme si navzájem podávaly ták s *pančchany* a jedna žena nabízela rýži a polévku, což mělo symbolizovat sdílení. Naplnily jsme pouze tři misky, na vodu určená *čöngsu paru* zůstala prázdná. Při nabízení jídel si každý v tichosti gestem určil, kolik chce. Když měl dost, zatočil miskou, kterou držel oběma rukama, na znamení, že už stačí.

Důležitým pokynem bylo nedávat žádné jídlo do rýže, nýbrž naopak. Rýže symbolizující Buddhu má zůstat v misce čistá. Dalším pokynem bylo nenechat žádné zbytky a nejlépe jedním plátkem *tanmudži* použité *paru* vytřít. Rychlost konzumace jídla záležela na tom, jak rychle jedl mnich.

Po dojedení byl nalit teplý zelený čaj do misky na vodu a hned na to z druhé konvice studená voda určená k vymytí misek. Počínaje největší miskou se voda opět krouživým pohybem měla dostat do celé misky, poté se přelila do druhé, třetí, čtvrté. Když byly misky vymyty, voda se vylila do společné nádoby. V té by voda měla být čistá a mniši z ní schopni se společně napít. Ira nás ovšem nenutil nic vypít a vodu jsme vylily. Látkou, sloužící jako prostírání, byly misky osušeny a opět poskládány a zabaleny do původního balíčku. Nakonec

---

¹⁶⁷ PARK, Jung Eun Sophia. "The Eating Ritual in Korean Religiosity: Young San Jae for the Dead and for the Living." In *Dying to Eat: Cross-Cultural Perspectives on Food, Death, and the Afterlife*, edited by CANN CANDI K., 37-54. Lexington, Kentucky: University Press of Kentucky, 2018. Dostupné z: www.jstor.org/stable/j.ctt1w6tdfw.5

jsme v sedě poděkovali za jídlo čímž byl celý proces ukončen. V této chvíli nastává čas na konverzaci, je to jediný čas, který mniši, dle výpovědi Iry, tradičně v kláštorech měli mezi meditacemi.¹⁶⁸

4. Závěr

Ukázalo se, že téma jídla je velmi nosné pro pochopení korejského buddhismu. Můžeme říct, že rituál tvoří zásadní složku a jídlo v něm obsažené tvoří jeho zásadní část. Přesto je jídlo jako téma přehlíženo a důraz je kladený spíše na rituální úkony samotné. Jak zmiňuji výše, v rituálních manuálech je jídlo podchyceno minimálně a jeho skladba a příprava jsou podmíněny regionalitou a orální tradicí předávanou především mezi ženami, které mají obětiny na starost. Je tedy potřeba rozšířit objem zkoumaného materiálu. Výjimkou je pouze šest obětí, které jsou ve zdrojích dohledatelné, citují je i mnohé články a práce, a které jsou díky tomu v kláštorech napříč celou Koreou v rituálech vždy v poměrně identické formě přítomné.

V této práci jsem popsala tři velké kategorie práce s jídlem v rituálu. *Pulkong*, kde objektem je Buddha, *sisik*, kde jsou objektem duše a *paru kongjang*, tedy jídlo určené pro konzumaci lidmi. Na jednu stranu můžeme říct, že jídlo je univerzálním jazykem, na druhou stranu je ale kulturně podmíněno. Sice jsme schopni pochopit jeho místo ve struktuře kláštera, jeho univerzálnost má ovšem své limity. Může se zdát, že díky jeho fyzické přítomnosti na oltářích lze zcela chápat jeho účel a proces, kterým prochází, na počátku výzkumu jsem ale brzy narazila na to, že jeho univerzálnost pro mě, coby laika, končí v momentě, kdy je umístěno na oltář. Oproti tomu, pro účastníky rituálu šlo po celou dobu o zcela srozumitelnou záležitost. Pouze v případě, kdy šlo o účastníky, kteří se rituálu účastnili poprvé, bylo znát, že tak konají pouze z vůle zesnulých rodičů a proto je pomocnice musely více instruovat a veškeré postupy podrobně vysvětlovat.

Kulturní podmíněnost se tedy vztahuje i na Korejce samotné a fakt, že i lidé, kteří nejsou věřící, ale za své rodiče rituál vykonat do kláštera přijdou, je důkazem toho, že i v moderní době, kde se mísí řada náboženství a původní tradice jsou na ústupu, zůstává jakási představa o duši v tradičním slova smyslu a potomci si nedovolí odporovat přání zesnulých rodičů.

Díky primárnímu zkoumání výše uvedených tří kategorií na území malého kláštera, jsem měla možnost, s výjimkou *paru kongjang*, vidět přípravy i průběh několikrát a sledovat

---

¹⁶⁸ Smetanová 12.8.17

jejich rozlišné prvky na základě vlastních iniciativ účastníků rituálů, ale také pomocnic. K pochopení nepsané tradice týkající se skladby jídla mi také velmi pomohlo vidět konfuciánskou *česu* na vlastní oči. Bylo nemožné si nespojit viděné nádoby, tvar naaranžovaného ovoce i skladbu a rozmístění jídel s předtím několikrát viděným rituálem krmení zesnulého *sisik*, se kterým má tolik společného. Také přípravy, které zajišťovaly pouze ženy velmi připomínaly klášterní rozdělení funkcí jednotlivých aktérů. Můžeme tak říct, že právě díky konfuciánské tradici, se kterou jsou účastníci obeznámeni, je právě *sisik* nejsrozumitelnější částí rituálu, jelikož konfuciánskou *česu* do určité míry kopíruje. Jídlo a práce s ním je pro laiky – pozůstalé v podstatě hlavním prostředkem, jak se rituálu účastnit. Ze studovaných rituálů je zřejmé, že je jídlo a práce s ním jsou prostředky, které umožňují synkrezi a interakci mezi jednotlivými náboženskými tradicemi.

Symbolické jednání používající jídlo, funguje jako určitá forma jazyka, kterou pozůstalí komunikují se zesnulými a předky a buddhy a bódhisattvy. Jídlo v korejské kultuře představuje důležitý společenský prvek. Jeho sdílení nastavuje nejen hierarchii, ale také vyjadřuje pohostinnost hostitele, v případě sdílení s dušemi zesnulých i oddanost příbuzným, kteří po smrti nezůstávají zapomenutí. Je to prostředek komunikace se sférou, která je pro naše oko neviditelná, přesto obávaná a kterou je tak třeba si udobřit a získat na svou stranu. Existuje zde představa hladových duší, kteří mají podobnou charakteristiku jako hladový člověk, primárně soustředěný na svůj hlad. Jejich nepředvídatelnost a obávané negativní působení jsou důvodem, proč je s nimi tedy nutno zacházet opatrně a preventivně tyto duše nakrmit. I božstva je nutné získat na svou stranu. Tancem, zpěvem, recitací, obětováním vůně a světla a v neposlední řadě samotným obětováním tekutiny a jídla. Až poté je možné vznést případnou žádost. Předpokládá se, že díky obětinám tak žádost bude úspěšně vyslyšena a božstva budou konat v náš prospěch.

Obětiny ale představují i přání, aby se duše úspěšně přerodila a nezůstala uvězněna v mezistavu. Obětováním jí rodina přidává zásluhy, díky kterým má v pekle před týdenními soudy Deseti králů prokázat svůj nárok na znovuzrození v lepší sféře, ideálně té lidské. Následný akt sdílení jídla mezi účastníky rituálu celou tuto rituální záležitost uzavírá. Sdílí se nejen jídlo, které dodává lidskému organismu živiny a energii, ale také velká část zásluh, která na něj byla prostřednictvím vykonaného rituálu přenesena. Pro darujícího to též představuje jistý pocit satisfakce.

5. Bibliografie

DEUCHLER, Martina. *The Confucian transformation of Korea: a study of society and ideology*. Cambridge (Mass.): Council on East Asian Studies, Harvard University, 1992. Harvard-Yenching Institute monograph series. ISBN 0-674-16089-4

GLOMB, Vladimír a Miriam LÖWENSTEINOVÁ. *Korejská náboženství*. Praha: Togga, spol. s r.o., 2014. Dálný Východ. ISBN 978-80-7576-066-2

HARVEY, Peter. *An Introduction to Buddhism: Teachings, History and Practices*. 2nd edition. New York: Cambridge University Press, 2012. ISBN 978-0521676748

HONG, Yoonsik. *Kongjang: Offering and Commensalism in Korean Buddhism*. Korean Journal: Vol.31. No.1 Spring, 1991. Dostupné z: https://ekoreajournal.net/issue/view_pop.htm?Idx=2724

HULBERT, Homer Bezaleel. *The passing of Korea*. New York: Doubleday, Page & Company, 1909

I, Söngun. *Hangukpulgjo ürječhegje jöngu*. Söul: Undžusa, 2014. ISBN 9788957 463864

IM, Mijong. *Pulgyoui tage sonyule kwanhan yongu*. Tongguk tåhakkyo: Söul, 2010. Dostupné také z: http://www.riss.kr/search/detail/DetailView.do?p_mat_type=be54d9b8bc7cdb09&control_no=cee34bd9ded5b865ffe0bdc3ef48d419.

KU, Mirä. *Hankukinü čukümgwa sasipkudžä*. Minsokwön: Söul, 2009. ISBN 978-89-5638-903-5

MIN, Sun Euy. *Hanguk pulgjoürjeesö ‘mögm’ kwa ‘möküm’ü ümi: pulkong (佛供)· süng čä (僧齋)· sisik (施食) ü samčong kongjaungul čungsimüro. Hanguk čongjo pipchjöng*. Söul: Hanguk čongjo munhwa jönguso, 2017, **32(0)**, 38 s. Dostupné z: <http://kiss.kstudy.com/thesis/thesis-view.asp?key=3615280>

PARK, Jung Eun Sophia. "The Eating Ritual in Korean Religiosity: Young San Jae for the Dead and for the Living." In *Dying to Eat: Cross-Cultural Perspectives on Food, Death, and the Afterlife*, edited by CANN CANDI K., 37-54. Lexington, Kentucky: University Press of Kentucky, 2018. Dostupné z: www.jstor.org/stable/j.ctt1w6tdfw.5

SIM, Sanghjon. *Sisik* (施食) *kwa jongban* (靈飯) *e tähan kočchal: Sisikü čongjuwa jöngnjerül čungsimüro*. Hanguk pulgjo hak: Söul, (72), 2010. Dostupné z: <http://kiss.kstudy.com/thesis/thesis-view.asp?key=3292377>

SIM, Sanghjon. *Pulgyo Ůisik Kangnon II: Sangju Kwön'gong Sang [Podrobný komentář k buddhistickým rituálům II]*. Hanguk pulgyo čchulpchanbu, 2001. *Pulgyo Ůisik Kangnon VI: Sangju Kwön'gong Ha [Podrobný komentář k buddhistickým rituálům VI]*. Hanguk pulgyo chulp'anbu, 2001. Tähän pulgjo čogječong.

STERCKX, Roel. *Food, Sacrifice, and Sagehood in Early China*. New York: Cambridge University Press, 2011. ISBN 1107001714

ZEMÁNEK, Marek. *Buddhist Rituals of Death in Contemporary*. Praha, 2017. 195. PhD Thesis. Charles University. Faculty of Arts.

Online zdroje:

11st.co.kr [online]. 2018 [cit. 2019-12-5]. Dostupné z: <http://www.11st.co.kr/product/SellerProductDetail.tmall?method=getSellerProductDetail&prdNo=2149165877>

Coupang [online]. Söul, 2018 [cit. 2019-12-1]. Dostupné z: <https://m.coupang.com/np/search?q=%EC%A0%9C%EC%82%AC%EA%B7%B8%EB%A6%87&channel=relate>

Digital Dictionary of Buddhism [online]. 2002 [cit. 2019-12-20]. Dostupné z: <http://buddhism-dict.net/cgi-bin/xpr-ddb.pl?q=%E6%B7%A8%E8%82%89>

Encyclopedia of Korean Folk Culture [online]. 2006 [cit. 2019-12-15]. Dostupné z: <http://folkency.nfm.go.kr/en/topic/detail/439>

Insaitchŭ [online]. 2017 [cit. 2019-12-18]. Dostupné z: <https://www.insight.co.kr/news/118025>

Jogyŏ Order of Korean Buddhism [online]. 2008 [cit. 2019-12-9]. Dostupné z: http://koreanbuddhism.net/bbs/board.php?bo_table=1010&wr_id=74&sst=wr_hit&sod=asc&sop=and&page=8

Jŏnhap njusŭ [online]. 2017 [cit. 2019-12-20]. Dostupné z: <https://www.yna.co.kr/view/AKR20170814059951005>

Jŏngsan čä počonhŭ [online]. 2016 [cit. 2019-12-2]. Dostupné z: <http://yeongsanjae.or.kr/?lan=pass>

Korea Temple Food [online]. 2014 [cit. 2019-16-8]. Dostupné z: <http://m.koreatemplefood.com/education>

NAVER Dictionary [online]. 2014 [cit. 2019-12-8]. Dostupné z: <https://ko.dict.naver.com/#/entry/koko/1843810469cb4bc0bc7a440ee577445b>

Parŭn česa [online]. 2014 [cit. 2019-12-5]. Dostupné z: http://www.bareunjesa.com/shop/shopdetail.html?branduid=1390814&xcode=001&mcode=000&scode=&type=O&sort=order&cur_code=001&GfDT=bmh%2FW15B

Postshare [online]. 2017 [cit. 2019-12-9]. Dostupné z: <http://postshare.co.kr/archives/264698>

Pulgjo sinmun [online]. 2017 [cit. 2019-12-9]. Dostupné z: <http://www.ibulgyo.com/news/articleView.html?idxno=165586>

Pulgjo taimdžŭ [online]. 2014 [cit. 2019-12-8]. Dostupné z: <https://bud1080.tistory.com/1354>

Uri česa dat kchŏm [online]. 2019 [cit. 2019-12-5]. Dostupné z: https://www.woorijesa.com/acrt_phase_equation/acrt_phase_equation3.do